

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เรือนจำเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มคนและบริบททางสังคมวัฒนธรรมเฉพาะ ทั้งนี้ในเรือนจำมีจำนวนผู้ต้องขังที่ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ป่วยวัณโรคซึ่งเป็นโรคฉวยโอกาสอันเนื่องมาจากโรคเอดส์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี พ.ศ. 2530 จนถึงต้นปี พ.ศ. 2532 มีการตรวจเลือดเพื่อหาเชื้อเอชไอวีในกลุ่มผู้ต้องขังของประเทศไทย จากจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด 60,000 คน มีผู้ที่ตรวจพบว่าเลือดเป็นผลบวก 1,200 คน (สนธิ รุจิณรงค์, 2532)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 กรมราชทัณฑ์มีนโยบายการเจาะเลือดเพื่อค้นหาผู้ต้องขังที่ติดเชื้อเอชไอวีเพราะเห็นว่าอาจมีผลกระทบต่อผู้ติดเชื้อและครอบครัว ยกเว้นกรณีที่แพทย์มีความเห็นว่าจำเป็นต้องตรวจเพื่อประโยชน์ของผู้ป่วยหรือเพื่อการบำบัดรักษา ดังนั้นปัจจุบันจึงไม่สามารถระบุจำนวนที่ชัดเจนของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในเรือนจำได้ อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2547 แม้ว่าจะไม่มีการบังคับตรวจเลือดแต่ก็พบว่าผู้ต้องขังที่แสดงอาการของโรคเอดส์ถึง 1,300 คน รวมทั้งยังพบผู้ต้องขังที่ติดเชื้อเอชไอวีและเสียชีวิตด้วยวัณโรคเฉลี่ยวันละ 5 คน (ปิยะนุช ทำนุเกษตรไชย, 2547)

การติดเชื้อเอชไอวีในเรือนจำเป็นปัญหาที่น่าวิตกกังวลอย่างยิ่งซึ่งในปี พ.ศ. 2552 พบผู้ติดเชื้อเอชไอวีจำนวน 1,771 คน โดยแบ่งเป็นผู้ต้องขังชาย 1,338 คน ผู้ต้องขังหญิง 433 คน ทั้งนี้ในจำนวนผู้ติดเชื้อทั้งหมด เคยมีประวัติการใช้เข็มฉีดยาร่วมกับผู้อื่น 664 คน และ 1,107 คน มีสาเหตุการติดเชื้อมาจากเพศสัมพันธ์ (นิภา งามไตรโร, 2552) และทั้งนี้จากการประเมินปัจจัยที่อาจทำให้เกิดการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในเรือนจำของ กองบริการทางการแพทย์ กรมราชทัณฑ์และองค์การแพมีลี เฮลท์ อินเตอร์เนชันแนล พบว่านอกจากการใช้เข็มฉีดยาร่วมกัน การสักยันต์ หรือการตกแต่งอวัยวะเพศแล้ว สาเหตุประการสำคัญที่ทำให้เกิดการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในเรือนจำก็คือเพศสัมพันธ์ที่ไม่มีการป้องกัน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ต้องขังชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชาย ซึ่งแม้ว่าการมีเพศสัมพันธ์จะเป็นกฎหมายห้ามของเรือนจำและมีการให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังอยู่เสมอ แต่เพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังก็ยังคงเกิดขึ้น (Family Health International, 2007) ทำให้เชื้อเอชไอวีแพร่ไปได้อย่างรวดเร็ว และสร้างผลกระทบต่อทั้งปัจเจก เรือนจำ ตลอดจนสังคมโดยรวม

เมื่อความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้ต้องขังในเรือนจำส่งผลกระทบต่อสุขภาพของทั้งปัจเจกและสังคมรอบข้าง ภายใต้ตามมุมมองของกรอบแนวคิดกระแสหลักอันมีองค์ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เป็นฐานคิด จึงนำไปสู่คำอธิบายที่มีต่อพฤติกรรมซึ่งตั้งอยู่บนฐานของกรอบคิดเช่น เกิดจากระสับถอยมือทางเพศที่เบี่ยงเบน การขาดความรู้ที่ถูกต้อง เป็นความผิดปกติของจิตใจ หรือแม้กระทั่งเป็นความผิดปกติทางพันธุกรรม ด้วยมุมมองเช่นนี้เอง จึงส่งผลให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาการติดเชื้อเอชไอวีผ่านทางเพศสัมพันธ์ยังคงเน้นหนักไปที่กลุ่มผู้ต้องขังซึ่งถูกระบุว่าเป็นผู้มีพฤติกรรม “เบี่ยงเบน” โดยการมุ่งให้ความรู้ ปรับทัศนคติเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางเพศที่เกิดขึ้นภายในเรือนจำค่อนข้างมีความซับซ้อน ซึ่งในงานศึกษาของศิริจินดา ทองจินดา (2547) ได้ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขังสามารถเลื่อนไหลไปมาได้ อย่างหลากหลาย เพศสัมพันธ์มิได้เป็นไปเพื่อตอบสนองความใคร่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอันเป็นเครื่องมือเพื่อต่อรองกับอำนาจ การแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันจนไปถึงความอยู่รอดปลอดภัยในเรือนจำ ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้มุมมองต่อการจัดการกับปัญหาอันมีลักษณะหยุดนิ่งตายตัว มองไม่เห็นความสัมพันธ์ในสังคมที่มีสลับซับซ้อนหรือมีกรอบคิดซึ่งแยกระหว่างคนและบริบททางสังคมวัฒนธรรมออกจากกันจึงไม่อาจนำไปสู่ความเข้าใจและแก้ไข ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นได้ ดังจะเห็นได้ว่าแม้ภายในเรือนจำจะมีเงื่อนไขที่เกื้อหนุนต่อแนวทางการแก้ปัญหาตามกรอบคิดกระแสหลัก เช่น มีกฎหมายมีความสัมพันธ์ทางเพศและมีบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนอย่างชัดเจน มีการอบรมให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง สถานที่และสิ่งแวดล้อมไม่เอื้อต่อการมีเพศสัมพันธ์ สังคมส่วนใหญ่ยังคงไม่ให้การยอมรับในการมีความสัมพันธ์ระหว่างคนเพศเดียวกัน และนอกจากนี้เพศสัมพันธ์ยังอาจนำมาสู่การติดเชื้อเอชไอวีรวมทั้งปัญหาสุขภาพอื่นๆ อย่างไรก็ตามการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังก็ยังคงเกิดขึ้นและดำรงอยู่

ด้วยข้อจำกัดของกรอบคิดที่ส่งผลถึงการจัดการแก้ไขปัญหาขั้นต้น ดังนั้นในงานศึกษารุ่นนี้ ผู้ศึกษาจึงมุ่งเน้นที่จะทำความเข้าใจต่อการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังที่อาจนำมาสู่การติดเชื้อเอชไอวีโดยการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าการมีเพศสัมพันธ์ในเรือนจำคือปฏิบัติการทางสังคมนรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผู้ต้องขังใช้เป็นยุทธวิธีในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อนำไปสู่การสะสมทุน การแสวงหา หรือการคงไว้ซึ่งตำแหน่งแห่งที่อันพึงใจภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำ ทั้งนี้ภายใต้กรอบคิดดังกล่าวเป็นความพยายามทำความเข้าใจปัญหาโดยไม่แยกปัจเจกและบริบททางสังคมวัฒนธรรมออกจากกัน นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดมุมมองให้เห็นการเลือกหยิบใช้ทุนเพื่อต่อรองหรือช่วงชิงของปัจเจกภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเรือนจำที่แสดงออกผ่านปฏิบัติการ ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาอาจนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ในสังคมต่อไป

1.2 คำถามการศึกษา

เพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังเกิดขึ้นได้อย่างไร ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำมีกฎระเบียบซึ่งคอยควบคุมวิถีชีวิตผู้ต้องขังอย่างเข้มงวด มีกฎและบทลงโทษของผู้ต้องขังที่ล้นหลามมีเพศสัมพันธ์ มีการให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ นอกจากนี้การมีความสัมพันธ์ดังกล่าวยังอาจถูกตีตราจากสังคมภายนอกว่าเป็นผู้เบี่ยงเบนและประการที่สำคัญที่สุดคือเพศสัมพันธ์นั้นอาจนำผู้ต้องขังไปสู่การติดเชื้อเอชไอวี

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.3.1 เพื่อศึกษาบริบทและเงื่อนไขที่นำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ในเรือนจำ ซึ่งอาจนำมาสู่การติดเชื้อเอชไอวีของผู้ต้องขัง

1.3.2 เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเพศสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของ “ปฏิบัติการ” ซึ่งผู้ต้องขังใช้เป็นยุทธวิธีในการแสวงหาตำแหน่งที่อันพึงใจภายใต้อาณาบริเวณเรือนจำ

1.4 ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษานี้ได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้คือ

1.4.1 ขอบเขตทางด้านประชากร ในการศึกษาได้เลือกประชากรผู้ให้ข้อมูลจากบุคคลที่เคยเป็นผู้ต้องขังและต้องโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำประจำจังหวัดแห่งหนึ่งในเขตภาคเหนือของประเทศไทย นอกจากนี้ประชากรที่ใช้ในการศึกษายังต้องเป็นผู้ซึ่งเคยมีเพศสัมพันธ์ในระหว่างที่เป็นผู้ต้องขังอีกด้วย

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษานี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีซึ่งประกอบด้วย

1.4.2.1 ประวัติชีวิตของผู้ให้ข้อมูล วิถีชีวิตในเรือนจำ สภาพความเป็นอยู่ตลอดจนบริบททางสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำ

1.4.2.2 ประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ทั้งก่อนเข้าสู่เรือนจำและขณะที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ

1.4.2.3 การติดเชื้อเอชไอวีผ่านการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขัง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

งานศึกษาชิ้นนี้จะทำให้เข้าใจว่าเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังในเรือนจำนั้น มิใช่เป็นเพียงความต้องการด้านกามารมณ์ การขาดความรู้ ความเบี่ยงเบน ความผิดปกติของจิตหรือพันธุกรรม หากแต่เพศสัมพันธ์เป็นปฏิบัติการรูปแบบหนึ่งของปัจเจก ซึ่งผู้ต้องขังใช้เป็นยุทธวิธีในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นการมุ่งเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์เพียงอย่างเดียวจึงอาจยังไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

1.6 แนวคิด ทฤษฎี และงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งประเด็นในการทบทวนออกเป็น 5 ประเด็นหลักได้แก่ หนึ่ง มโนทัศน์เรื่องปฏิบัติการ (practice) ทุน (capital) ฮาบิทัส (habitus) และอาณาบริเวณ (field) ในมุมมองของ Pierre Bourdieu สอง “รักร่วมเพศ” ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งของปัจเจกท่ามกลางความหลากหลายของเงื่อนไขภายใต้อาณาบริเวณ สาม บริบททางสังคมวัฒนธรรมเรือนจำ สี่ กรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับเอชไอวีและโรคเอดส์ และ ห้า แนวคิดกระแสหลักในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคู่เอชไอวีในเรือนจำ ซึ่งทั้งหมดมีรายละเอียดดังนี้

1.6.1 มโนทัศน์เรื่องปฏิบัติการ ทุน ฮาบิทัส และอาณาบริเวณ ในมุมมองของ Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu นักสังคมศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับทฤษฎีปฏิบัติการ (theory of practice) เอาไว้ว่า “ปฏิบัติการ” เป็นยุทธวิธีที่มนุษย์ใช้ในการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งแห่งที่ของตนในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งปฏิบัติการจึงเป็นการกระทำที่คนเลือกที่จะทำ หรือสิ่งที่สามารถทำได้ภายใต้ทรัพยากรที่แต่ละคนมีอยู่ Bourdieu มักเปรียบเทียบปฏิบัติการทางสังคมว่าคล้ายกับการเล่นเกมอย่างหนึ่ง สถานที่หรือสนามแข่งก็คืออาณาบริเวณ ที่มีกฎกติกาจารีต เฉพาะ เมื่อปัจเจกหรือกลุ่มคนเข้ามาแข่งขัน แต่ละคนก็จะใช้ทักษะความสามารถอันเป็นที่ยอมรับตามกฎกติกาของเกมสนั้นๆ ซึ่งเปรียบเสมือนทุนที่ตนมีอยู่ เพื่อแย่งชิงความได้เปรียบเหนือคู่แข่ง (วินัย บุญลือ, 2545: 7-8)

ดังนั้นในมุมมองของ Bourdieu การกระทำทางสังคมของมนุษย์จึงล้วนแล้วแต่เป็นยุทธวิธีเพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ มนุษย์ในฐานะผู้กระทำการจะต้องการให้เกิดประโยชน์กับตนมาก

ที่สุด แต่ใช้เวลาและพลังในการปฏิบัติให้น้อยที่สุด การปฏิบัติการณ์นั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะทำได้ โดยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุหรือสัญลักษณ์ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่พึงได้รับตามมาจากการกระทำ การกระทำแต่ละคนแสวงหามิได้มีความเป็นสากล หากแต่อยู่ที่การให้คำนิยามของ “ผลประโยชน์” ในเวลาและอาณาบริเวณของสังคมนั้นๆ ที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามแม้ว่าปฏิบัติการทางสังคมของมนุษย์จะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ แต่มนุษย์ก็มีได้กระทำโดยผ่านการคิดคำนวณถึงผลประโยชน์ หรือการกระทำเพียงเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ Bourdieu กลับเห็นว่าปฏิบัติการมียุทธวิธีที่เป็นไปอย่างธรรมชาติ และไม่ใช่ว่าสิ่งที่เกิดจากการวางแผนอย่างมีเป้าหมาย เหมือนแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยการกระทำอย่างมีเหตุผลของมนุษย์ (Swart, 1997: 69-71)

Bourdieu มองว่าทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น ตัวกำหนดจาก สังคม วัฒนธรรม ภาษา เศรษฐกิจ หรือสามัญสำนึกในระดับกลุ่ม เป็นแนวคิดที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม Bourdieu ได้พยายามชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยกำหนดอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน นั่นคือกำหนดจากปัจจัยภายในบุคคล แต่ทั้งนี้ปัจจัยภายในตามความคิดของเขามีได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มาจากประสบการณ์ การเรียนรู้ ตลอดจนปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของตนเองและผู้อื่น จนทำให้โครงสร้างเหล่านี้หลอมเข้าไปในตัวคน กลายเป็นตัวตน แล้วแสดงออกเป็นการกระทำที่ไม่รู้ตัว และมีแนวโน้มการเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2548: 91)

ในการทำความเข้าใจกับปฏิบัติการของมนุษย์ที่เกิดขึ้นภายใต้สังคมนั้น ตามแนวคิดทฤษฎีของ Bourdieu เราจำเป็นต้องมีความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่างๆ ที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นพื้นฐานของทฤษฎีปฏิบัติการ ซึ่งได้แก่ มโนทัศน์เรื่อง ทุน (capital) ฮาบิทัส (habitus) และอาณาบริเวณ (field) ทั้งนี้เพราะการทำความเข้าใจต่อปฏิบัติการของมนุษย์ไม่สามารถทำได้โดยการลดทอนมองจากมโนทัศน์อันใดอันหนึ่งโดย Bourdieu ได้เสนอเป็นภาพสมการจำลองมโนทัศน์การปฏิบัติการไว้ดังนี้ (Swart, 1997: 141)

$$[(\text{ทุน})+(\text{ฮาบิทัส})]\text{อาณาบริเวณ} = \text{ปฏิบัติการ}$$

ในมโนทัศน์เรื่อง “ทุน” Bourdieu ได้ก้าวพ้นจาก “ทุน” ในมุมมองของ Karl Marx ที่เห็นว่าชนชั้นนายทุนมีอำนาจสูง สามารถกดขี่ ขูดรีด เอารัดเอาเปรียบ มีพลังทางสังคมเหนือกว่าชนชั้นกรรมาชีพ ทั้งนี้เพราะมีโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อประโยชน์ให้นายทุนสามารถครอบครองปัจจัยหรือเข้าถึงปัจจัยการผลิตได้ดีกว่าชนชั้นกรรมากร อันได้แก่ ที่ดิน ทุน แรงงาน แต่สำหรับใน

มุมมองของ Bourdieu กลับเห็นว่า “ทุน” มีความหมายมากกว่าวัตถุถือครอง และทุนมีความหลากหลายมากกว่าทุนทางเศรษฐกิจ โดยปัจเจกหรือกลุ่มคนต่างใช้ทุนในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อสะสม ครอบครอง ดำรงอยู่ หรือ แข่งชิง อันนำไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ของคนในสังคมที่ต้องการ

Bourdieu ได้แบ่งทุนออกเป็นหลายๆ ประเภท (วินัย บุญลือ, 2545: 7) เช่น ทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึง ทรัพย์สิน เงินทอง ทุนทางสังคม หมายถึงเครือข่าย ฐานะ ตำแหน่ง บทบาทหน้าที่ ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง ศักยภาพในการกระทำ เป็นความรู้ที่สะสมอยู่ในตน และทุนทางสัญลักษณ์ หมายถึงความชอบธรรม อย่างไรก็ตามในแต่ละเวลาและอาณาบริเวณ บทบาทและคุณค่าของทุนก็ย่อมต่างกันด้วย ทุนที่ถือว่าไม่มีค่าในเวลาและอาณาบริเวณอย่างหนึ่งในพื้นที่ที่ต่างกันออกไปอาจกลายเป็นทุนที่มีความสำคัญอย่างสูงได้ เช่น การเป็นญาติพี่น้องกับอาชญากรชื่อดังซึ่งเป็นผู้ต้องขัง “ขาใหญ่” ในเรือนจำแห่งหนึ่ง เมื่ออยู่ในสังคมภายนอก บางคนอาจรู้สึกอับอาย ไม่ต้องการให้ใครทราบว่าคุณมีญาติพี่น้องซึ่งกระทำผิดต่อสังคมอย่างร้ายแรงจนถูกตัดสินให้จำคุก แต่หากวันหนึ่งกระทำผิดกฎหมายและต้องเข้าไปอยู่ในเรือนจำบ้าง การเป็นญาติหรือคนรู้จักในชั้นต้นก็อาจกลับกลายเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งซึ่งมีคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคม วัฒนธรรมเรือนจำอย่างมาก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคุณค่าของทุนถูกผูกติดอยู่กับเงื่อนไขของอาณาบริเวณแต่ทั้งนี้ทุนแต่ละประเภทก็สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบข้ามประเภทกันได้ เพื่อให้ทุนที่มีอยู่นั้นนำไปสู่ปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพอันเหมาะสมกับอาณาบริเวณ เช่น เมื่อผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่ต้องการที่จะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มๆ หนึ่ง ในเรือนจำ (เพื่อการได้มาซึ่งทุนทางสังคมและทุนอื่นๆ) โดยกลุ่มนี้นิยมฆ่าตัดคอแคว่อวัยวะที่เรียกว่า “ฝังมุก” ดังนั้นผู้ต้องขังใหม่จึงลงทุนโดยการฝังมุก ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือปฏิบัติการในการแปลงร่างกายให้กลายเป็นทุนและนำไปสู่การสะสมทุนทางสัญลักษณ์ของกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับเข้าเป็นเครือข่ายทางสังคมต่อไป

Bourdieu ได้กล่าวถึงทุนซึ่งปัจจุบันสร้างให้เกิดความแตกต่างทางสังคมอย่างสูงซึ่งได้แก่ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏตัวในรูปแบบของการศึกษาและทุนทางสังคมในรูปแบบของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งควบคุมความสามารถในการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจ โดยในเรื่องนี้ Bourdieu ได้พัฒนามาจากผลงานของเขาเพื่ออธิบายถึงผลสำเร็จของการศึกษาที่แตกต่างกันของนักเรียน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผลสำเร็จในเรื่องการศึกษาในนักเรียนแต่ละคน มักมีคำอธิบายว่ามาจากปัจจัยส่วนบุคคลเป็นหลักอันได้แก่ ความฉลาดหรือพรสวรรค์ ซึ่งคำอธิบายเช่นนั้นไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจ หากแต่แท้ที่จริงนั้นผลสำเร็จที่แตกต่างกันของนักเรียนมาจากชนิดและปริมาณที่ต่างกันของทุน โดยทุนทางวัฒนธรรมที่เด็กแต่ละคนมีอยู่ถูกสั่งสมมาจากการเรียนรู้ผ่านสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่ต่างกันและทุนทางสังคมที่มาจากเครือข่ายทางสังคมของแต่ละครอบครัว (Swart, 1997: 76)

Bourdieu ได้อธิบายถึงการดำรงอยู่ของทุนทางวัฒนธรรมใน 3 ระดับที่แตกต่างกันคือ ประการแรกเป็นทุนที่อยู่ในระดับอุปนิสัยอันเกิดจากการซึมซับรับเอาตำแหน่งแห่งที่ของตน ผ่านกระบวนการเรียนรู้สังคม ผ่านการเรียนรู้ถึงความหมายของวัตถุ และหลอมสิ่งเหล่านั้นเข้ามาเป็นตัวตน ทุนวัฒนธรรมในระดับนี้จะฝังตัวอยู่ในวัยเด็ก จากการลงทุนของผู้ปกครองและเครือข่ายสมาชิกของชนชั้นเพื่อสร้างความรู้สึกรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยใช้ความแตกต่างของชนชั้นทางเศรษฐกิจแปรเป็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม ประการที่สองคือทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุ ซึ่งการที่จะเข้าถึง เข้าใจความหมาย และใช้ประโยชน์จากวัตถุได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีการสั่งสมความรู้จากการศึกษา เช่น อุปกรณ์วิทยาศาสตร์ หนังสือในงานศิลปะ เครื่องดนตรีที่ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ เป็นต้น อย่างไรก็ตามปรากฏชัดว่าวัตถุวัฒนธรรมเหล่านี้สัมพันธ์กับชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีซึ่งจะสามารถเข้าถึงและครอบครองวัตถุเหล่านี้ได้ ส่วนประการสุดท้ายคือทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน เช่น ระบบการศึกษาที่ทำการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำของสังคมอย่างชัดเจน เพราะเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า การศึกษาที่ดีย่อมนำไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ที่ดีในสังคม พ่อแม่ผู้ปกครองจึงลงทุน โดยใช้ทุนทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างทุนทางวัฒนธรรมให้แก่ลูก เพื่อหวังว่าในอนาคตลูกจะได้เปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมที่สั่งสมไว้แปรเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจอีกทีหนึ่ง

ทุนทางสัญลักษณ์เป็นทุนอีกประเภทหนึ่งที่ Bourdieu กล่าวถึงโดยในมุมมองของเขา ทุนทางสัญลักษณ์ก็คือการสร้าง ความชอบธรรมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านรูปแบบของสัญลักษณ์ ทำให้ผู้ที่อยู่ภายใต้การครอบงำรับรู้ในความชอบธรรมของผู้ที่อยู่เหนือตน ทำให้ดูเหมือนว่าการครอบงำนั้นมีได้เป็นไปด้วยการขูดรีด หากแต่คือความเป็นธรรม ซึ่งความชอบธรรมนั้นมีบทบาทอย่างมากต่อการทำงานของอำนาจ โดยในมโนทัศน์แบบ Marx อำนาจทางสัญลักษณ์ก็คือสิ่งที่ทำให้อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

แม้ว่าว่าทุนมีรูปแบบที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามไม่มีทุนประเภทใดเป็นอิสระอย่างสิ้นเชิงต่อกัน เพราะทั้งนี้ทุนต่างๆ ก็ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของทุนทางเศรษฐกิจ โดยทุนทางเศรษฐกิจนั้นถือได้ว่าเป็นรากฐานของทุนชนิดอื่นๆ เพราะคือสิ่งที่สร้างความเป็นไปได้ให้กับการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นในด้านทรัพย์สินหรือเวลาเพื่อสะสมทุนทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ทุนทางเศรษฐกิจยังมีความมั่นคงกว่า กล่าวคือทุนประเภทอื่นๆ เช่น ทุนทางวัฒนธรรมที่สั่งสมไว้อาจถูกทำลายลงได้หากมีคินตั้งข้อสงสัยในความเป็นทุนของมัน รวมทั้งการส่งต่อทุนทางวัฒนธรรมก็ยังเป็นเรื่องที่เสี่ยงระหว่างคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งในการดำรงรักษาทุนไว้ แตกต่างจากทุนทางเศรษฐกิจ ที่สามารถส่งผ่าน ส่งต่อ หรือแปลงเป็นทุนประเภทอื่นๆ ได้ง่ายกว่า

ในมุมมองของ Bourdieu ทุนเปรียบเหมือนพลังทางสังคมที่สามารถดำรงอยู่ในรูปแบบที่หลากหลาย ภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ทุนเกิดจากการเรียนรู้ ตั้งสม หรือ ได้รับมา ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองจากทุนรูปแบบหนึ่ง ไปสู่ทุนอีกรูปแบบหนึ่งได้ (Swart, 1997: 78-80) และในหนังสือ The Logic of Practice (1990) Bourdieu ได้กล่าวว่าทุนคือสิ่งที่นำไปสู่ปฏิบัติการเพื่อตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจก ภายใต้ในอาณาบริเวณทางสังคม ทั้งนี้ผู้กระทำการจะอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่กำหนดโดยทุนต่างๆ ซึ่งผู้กระทำการนั้นถือครองอยู่และสัมพันธ์กับผู้กระทำการคนอื่นๆ โดยมีจำนวนปริมาณและคุณภาพของทุนที่แต่ละคนถือครองอยู่ซึ่งผ่านการให้ความชอบธรรมของอาณาบริเวณ (อ้างในวินัย บุญลือ, 2545: 13)

มโนทัศน์ต่อมาที่มีความสัมพันธ์และสำคัญต่อการทำความเข้าใจในเรื่อง “ปฏิบัติการ” ได้แก่มโนทัศน์ที่ Bourdieu เรียกว่า “ฮาบิทัส” ทั้งนี้ Bourdieu ได้พยายามสร้างมุมมองดังกล่าวให้ก้าวพ้นจากคู่ตรงข้ามระหว่างปัจเจกชนในฐานะผู้กระทำการที่มีเจตจำนงอันอิสระกับโครงสร้างนามธรรมที่คอยกำกับการกระทำของปัจเจก โดยภายใต้มโนทัศน์ฮาบิทัสนี้ Bourdieu ได้เสนอว่าปัจเจกหรือบุคคล คือร่างกายที่ถูกขัดเกลากทางสังคม ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามหรืออยู่ภายใต้การกำกับการกระทำจากสังคม แต่เป็นรูปแบบหนึ่งของการปรากฏตัวทางสังคม ปัจเจกผู้กระทำการและสังคมจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกแยกออกจากกัน แต่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นความจริงทางสังคมอันเดียวกัน (Swart, 1997: 95-97)

ในความหมายของ Bourdieu ฮาบิทัส หมายถึง คลังความรู้พื้นฐานของมนุษย์ ที่จะนำคิดตัวไปตลอดเวลา ระบบฮาบิทัส เป็นความเข้าใจสามัญ ที่มีผลต่อการมอง โลกและความจริงในสังคม เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการตีความและปฏิบัติการของปัจเจกแต่ละคน อย่างไรก็ตามระบบฮาบิทัส มิใช่ระบบที่ตายตัว สามารถสร้างเพิ่มเติม เสริม แต่ง ลดลง หรือสละทิ้งได้ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล (วินัย บุญลือ, 2545: 8)

ฮาบิทัสเป็นความโน้มเอียงที่ส่งผลต่อการกระทำของมนุษย์ ในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในสังคม อาจกล่าวได้ว่าฮาบิทัสเป็นโครงสร้างอย่างหนึ่งที่มีความยืดหยุ่น มีการทำงานเป็นระบบ เป็นโครงสร้างในตัวคนที่มีจุดกำเนิดมาจากโครงสร้างทางสังคม อย่างไรก็ตาม ฮาบิทัสไม่ได้เกิดขึ้นจากสังคมฝ่ายเดียว เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างภายนอก จึงเกิดกระบวนการในการเปลี่ยนโครงสร้างให้กลายเป็นฮาบิทัส ดังนั้นฮาบิทัสจึงเป็นการผสมผสานระหว่างโครงสร้างภายนอกและธรรมชาติในร่างกายคน เช่น การที่เด็กเห็นปฏิบัติการและเลียนแบบการกระทำของผู้ใหญ่ ทุกวันอย่างต่อเนื่อง เป็นเวลานาน จะทำให้โครงสร้างที่อยู่ภายนอกหลอมรวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย แล้วตั้งสมไว้ในระบบ

ฮาบีทัสได้มาจากการเรียนรู้ทางร่างกาย ผ่านการบ่มเพาะอันยาวนาน ถูกสั่งสมและดำรงอยู่อย่างคงทนในร่างกาย จนกลายเป็นความโน้มเอียงทางอุปนิสัย ที่คนใช้ผ่านปฏิบัติการอย่างไม่รู้ตัวซึ่งอยู่ในรูปแบบของ อารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ ความรู้ ความคิด และแสดงออกมาผ่านปฏิบัติการทางร่างกาย เช่น บุคลิกลักษณะเฉพาะบุคคล น้ำเสียง การยืน การเดิน ความชอบต่อรสชาติอาหาร รสนิยมในการแต่งตัว เป็นต้น และปฏิบัติการเหล่านี้ก็ได้ย้อนกลับไปทำการผลิตซ้ำโครงสร้างทางสังคมภายนอก เช่น ความเป็นหญิง เป็นชาย ความร่ำรวย ความยากจน ความเป็นผู้ดี ความแตกต่างทางชนชั้น ทั้งที่ผู้แสดงรู้ตัวและไม่รู้ตัว (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2548: 48)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าฮาบีทัสเป็นโครงสร้างที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ และแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล เนื่องจากร่างกายของปัจเจกนั้นแตกต่างกัน ทั้งในด้านที่เป็นธรรมชาติ อาทิ เพศ ความแข็งแรง รูปร่างหน้าตา สีผิว ความอ้วนผอม และในด้านสังคม เช่น สถานภาพ ความเป็นพ่อ เป็นน้องคนสุดท้อง เป็นพี่คนโต เป็นคนรวย เป็นคนจน เป็นผู้ร่ำรวย เป็นตำรวจ ดังนั้นร่างกายทั้งในด้านที่เป็นธรรมชาติและด้านสังคม เมื่อรวมเป็นตัวตนของปัจเจก จึงทำให้มีการรับรู้ หรือโอกาสทางสังคมต่างๆ แตกต่างกันไป ดังนั้น คนแต่ละคนจึงมีฮาบีทัสที่ไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตามเนื่องจากฮาบีทัสไม่ใช่ผลผลิตทางร่างกายอย่างเดียว แต่ยังเกิดจากผลผลิตของโครงสร้างทางสังคมภายนอกตัวมนุษย์ด้วย คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมเหมือนกัน อยู่ในกลุ่มสังคมเดียวกัน หรือชนชั้นเดียวกัน จึงมีฮาบีทัสที่คล้ายคลึงกันมากกว่า

Bourdieu แสดงให้เห็นว่าระบบฮาบีทัสนั้นมีอยู่ 3 ระดับด้วยกัน (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2548: 50-72) คือ ระดับปัจเจก ระดับกลุ่มทางสังคม และระดับชนชั้น โดยในระดับปัจเจกนั้น Bourdieu ได้กล่าวว่าการปลูกฝังฮาบีทัสจะถูกปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก เด็กจะเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ ทั้งจากในบ้าน เช่น ข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน การมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ญาติ หรือจากนอกบ้าน เช่น การเล่นเกมส์ ตลอดจนพิธีกรรม ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการลงมือกระทำและการเลียนแบบการกระทำของคนอื่น ความรู้เหล่านี้จะค่อยๆ หลอมรวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย แล้วเปลี่ยนไปเป็นความโน้มเอียงทางอุปนิสัยหรือที่เรียกว่าโครงสร้างฮาบีทัส จนกลายเป็นนิสัยเฉพาะบุคคล ในการยืน เดิน การพูด การแสดงออกที่ต่างกันของชายและหญิง สำหรับฮาบีทัสในระดับกลุ่มทางสังคม Bourdieu มองว่าการที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม (แต่บางคนก็เบี่ยงเบนซึ่งแสดงว่าคนมีอิสระในการกระทำ) ยอมรับในกติกาต่างๆ นั้น มิได้หมายความว่าทุกคนรู้ตัวอย่างมีสำนึกเสมอไป ว่ากำลังสร้างความกลมกลืนให้สังคม หากแต่สิ่งที่กระทำนั้นคือกฎเกณฑ์ของสังคมที่หลอมรวมเข้าไปในฮาบีทัส เป็นสิ่งที่รับรู้ร่วมกัน ถูกอบรมบ่มเพาะมาคล้ายๆ กัน มีการสั่งสมและถูกนำออกมาใช้ตั้งแต่วัยเด็ก กลายเป็นความเคยชิน และแสดงออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ ในส่วนของฮาบีทัสในระดับชนชั้นเราจะเห็นได้ว่าชนชั้นกระฎุมพีและชนชั้นแรงงานมีความแตกต่าง

กันอย่างชัดเจน ซึ่งระยะห่างระหว่างชนชั้นที่ปรากฏ ทำให้ทั้งสองชนชั้น ไม่อาจหันมาทำความเข้าใจซึ่งกันและกันได้โดยง่าย

เมื่อพิจารณา โน้ตส์เรื่องฮาปีทัสที่เชื่อมโยงกับมโนทัศน์เรื่องปฏิบัติการในมุมมองของ Bourdieu จะพบว่าปฏิบัติการก็คือกระทำที่ปัจเจกเลือกกระทำหรือเป็นสิ่งที่ทำได้ โดยกระทำนั้นเป็นผลมาจากแรงผลักดันภายในอาณาบริเวณหนึ่ง ภายใต้ระบบฮาปีทัสชุดหนึ่งของแต่ละคน ทั้งนี้ Bourdieu ได้กล่าวถึงกรณีของการเล่นเกมสว่า ผู้เล่นจะต้องมีความเข้าใจต่อกฎเกณฑ์กติกาของเกมที่อยู่ชุดหนึ่งร่วมกับความสามารถที่ตนมี และเมื่อลงเล่นผู้เล่นจะคาดเดาเหตุการณ์หรือตอบสนองโดยอัตโนมัติตามสมรรถภาพของฮาปีทัสของตนเอง ดังนั้นการที่จะเข้าใจในปฏิบัติการของแต่ละคนได้อย่างถ่องแท้ จะต้องมีความเข้าใจในความเฉพาะของอาณาบริเวณหนึ่งๆ และต้องเห็นความหลากหลายของฮาปีทัสของปัจเจกแต่ละคน และหากไม่มีระบบฮาปีทัสปัจเจกจะไม่สามารถมีส่วนร่วมในเกมส์ภายใต้อาณาบริเวณหนึ่งๆ ได้อย่างสมบูรณ์ (วินัย บุญลือ, 2545: 8)

“อาณาบริเวณ” เป็นมโนทัศน์อีกประการหนึ่งที่สำคัญในมุมมองของ Bourdieu โดยอาณาบริเวณคือเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล ซึ่งอำนวยให้เกิดปฏิบัติการภายใต้กรอบตรรกะชุดหนึ่งของอาณาบริเวณนั้นๆ อาณาบริเวณเป็นเขตแดนของการต่อสู้ เป็นสนามแห่งการแย่งชิงทรัพยากรหรือแม้กระทั่งการแย่งชิงพื้นที่เพื่อขยายขอบเขตของอำนาจ ทั้งนี้อาณาบริเวณเปรียบเหมือนสนามในการเล่นเกมส์ซึ่งการแข่งขันไม่ได้เพียงแต่มุ่งเน้นการแพ้ชนะเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการครอบครองกฎและออกกฎ เพื่อควบคุมผู้เล่น ครอบเกมส์การแข่งขันและขยายพื้นที่ออกไป (วินัย บุญลือ, 2545: 6)

พื้นที่สมมุติที่ Bourdieu เรียกว่าอาณาบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่ฮาปีทัสทำงานอยู่ เป็นพื้นที่ที่มีการผลิตและผลิตซ้ำ ของความรู้ สถานภาพ บทบาท มีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสะสม รับเอา ตลอดจนสร้างและผูกขาดทุนประเภทต่างๆ ไว้ ดังนั้นอาณาบริเวณจึงเป็น โครงสร้างของพื้นที่ในการกระจายทุนและแก่งแย่งเพื่อครอบครองที่มีลักษณะเฉพาะอันเป็นที่ยอมรับ มีคุณค่า หรือมีความชอบธรรมเฉพาะในพื้นที่นั้นๆ ตัวอย่างเช่น อาณาบริเวณของปัญญาชน คืออาณาบริเวณของสถาบันหรือองค์กรผู้ผลิตทุนทางสัญลักษณ์ทั้งหลาย อันได้แก่ ศิลปิน นักเขียน นักวิชาการ ที่ต่างเข้ามาแข่งขันกันผลิตและสะสมทุนทางสัญลักษณ์เพื่อความชอบธรรม ซึ่งนำไปสู่การปกป้องและขยับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตน (Swartz, 1997: 17)

ในทัศนะของ Bourdieu ภายใต้อาณาบริเวณต่างๆ จะมีชุดความเชื่อที่เป็นการกำหนดคุณค่า เป็นกติกา ค่านิยม ที่มีความเฉพาะตัวของอาณาบริเวณนั้นๆ อยู่ ซึ่ง Bourdieu เรียกว่า “doxa” โดยเมื่อฮาปีทัสของผู้กระทำกรเข้าไประหว่างอาณาบริเวณ มนุษย์จะใช้ปฏิบัติการซึ่งเป็นยุทธวิธีที่นำไปสู่การแสวงหาคำแหน่งแห่งที่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในอาณาบริเวณ (อดิศักดิ์

จึงพัฒนาดี, 2548) อย่างไรก็ตามประสิทธิภาพและประสิทธิผลของปฏิบัติการเพื่อไปสู่ตำแหน่ง
 แห่งที่จะมีเพียงใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับฮาบิทัสและทุนของแต่ละปัจเจกที่มีอยู่ก่อนหน้าหรือจากการ
 สะสมเพิ่มเติม ทั้งนี้เพราะพลังอำนาจของทุนและฮาบิทัสที่ผู้กระทำการถือครองอยู่นั้นถูกผูกมัดโยง
 อยู่กับ การให้คุณค่ากับสิ่งนั้นๆ ภายใต้อุดมคติ doxa ในแต่ละอาณาบริเวณ ดังนั้นการมีตำแหน่งแห่งที่ซึ่ง
 ได้มาจากฮาบิทัสและการสะสมทุนและนำไปสู่บทบาทของการปฏิบัติการอันเป็นที่ยอมรับในอาณา
 บริเวณหนึ่ง อาจกลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับในอีกอาณาบริเวณได้

อย่างไรก็ตาม doxa ในอาณาบริเวณ ตลอดจน ฮาบิทัสและทุน มิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว
 เพราะล้วนแล้วแต่สามารถปรับเปลี่ยน เลื่อนไหล ไปตามการผลิตทางสังคมจากปฏิบัติการของคน
 ในสังคมได้ เมื่อทุนและฮาบิทัสที่ปัจเจกมีอยู่กระทำการอย่างไม่มีประสิทธิภาพ จึงอาจนำไปสู่การ
 เปลี่ยนรูปทุน สะสมทุนใหม่ หรือปรับฮาบิทัส เพื่อให้เกิดพลังอำนาจสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ ผลักดัน
 ผู้กระทำการไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ที่ต้องการ

จากมโนทัศน์เรื่องปฏิบัติการ ทุน ฮาบิทัส และอาณาบริเวณ ของ Bourdieu ได้แสดงให้เห็น
 เห็นว่า มีปัจจัยกำหนดกระทำการของมนุษย์ซึ่งเป็นโครงสร้างที่อยู่ภายนอกได้แก่ พื้นที่สนามแห่ง
 การต่อสู้แย่งชิง แข่งขัน อันประกอบไปด้วย กรอบกฎเกณฑ์ที่กำหนด การให้คุณค่า มูลค่า กติกา
 ตลอดจนถึงความชอบธรรมในอาณาบริเวณเฉพาะนั้นๆ และนอกจากนี้ยังมีปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มี
 มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าปัจจัยกำหนดจากภายนอก นั่นคือปัจจัยที่กำหนดจากภายใน แต่ทั้งนี้
 ปัจจัยภายในมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติหากแต่มาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้เรียนรู้สั่งสมจาก
 ชีวิตประจำวันจนทำให้โครงสร้างภายนอกหลอมรวมเข้ามาอยู่ในตัวตน แล้วแสดงออกเป็น
 ปฏิบัติการอย่างเป็นทางการทั้งที่เป็นการผลิตหรือผลิตซ้ำทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้
 ต่อรอง ตลอดจนยุทธวิธีของคนที่ตั้งอยู่ภายใต้ความกดดันจากโครงสร้างเชิงอำนาจที่ต้องแก่งแย่ง
 แข่งขันเพื่อดำรงไว้หรือเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ อันปรากฏออกทางร่างกายและปฏิบัติการ ทั้งที่รู้ตัว
 และไม่รู้ตัว

1.6.2 “รักร่วมเพศ” ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งของปัจเจก ท่ามกลางความหลากหลายของเงื่อนไขภายใต้อาณาบริเวณ

ในการศึกษาครั้งนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีภายใน
 เรือนจำซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมและการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นในภาคสนามทำให้
 ทราบว่าสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการแพร่ของเชื้อเอชไอวีในเรือนจำก็คือการมี
 เพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังด้วยกัน ดังนั้นประเด็นต่อมาในการทบทวนวรรณกรรมซึ่งมี

ความสำคัญอย่างยิ่งก็คือประเด็นที่ว่าด้วยเรื่อง “รักร่วมเพศ” ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในความสัมพันธ์ทางเพศของผู้ต้องขังภายใต้กฎระเบียบของเรือนจำที่กำหนดไว้ให้มีเพียงเพศเดียว

สำหรับในสังคมทั่วไปเมื่อกล่าวถึงเพศของมนุษย์อาจได้รับคำตอบว่ามนุษย์มีสองเพศ ได้แก่ เพศชายและเพศหญิง โดยเพศชายมีลักษณะ แข็งแรง แข็งแกร่งกล้าหาญ ส่วนเพศหญิงก็จะมีลักษณะของความนุ่ม อ่อนหวาน ซึ่งทั้งสองเพศถูกกำหนดโดยธรรมชาติและ ความคาดหวังจากสังคมให้มีการจับคู่และดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษยชาติสืบไป อย่างไรก็ตามในบรรดากลุ่มคนที่ไม่ได้ถูกจัดอยู่ในเพศสภาพแบบคู่ตรงข้ามขั้นต้น ในสังคมตะวันตกก็ได้สร้างภาษาเพื่ออธิบายถึงกลุ่มคนที่รักหรือมีความสัมพันธ์ในเพศเดียวกันว่า “รักร่วมเพศ” หรือ “homosexual” โดยคำๆ นี้ได้แฝงไว้ซึ่งนัยต่างๆ และมีการเปลี่ยนผ่านความหมายตลอดระยะเวลา 500 ปีที่ผ่านมา (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, 2544)

ความหมายของ “รักร่วมเพศ” ในสังคมส่วนใหญ่ได้สะท้อนภาพถึงพฤติกรรมอันไม่เหมาะสม เป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากความเป็นปกติของสังคม โดยเฉพาะหากมีการกระทำในที่สาธารณะย่อมนำไปสู่การประณามและติเตียน ดังนั้นฐานะความเป็นคนชายขอบทางเพศจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในสังคมที่ยอมรับว่ามนุษย์มีเพียงสองเพศเท่านั้น คือ หญิงและชาย ทั้งนี้เมื่อมนุษย์อยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่มีกรอบคิดแบบสองเพศซึ่งถูกกำหนดจากเครื่องเพศเป็นหลัก บุคคลผู้มีลักษณะซึ่งไม่ตรงตามเพศหรือเพศสภาพที่สังคมกำหนด จึงถูกมองว่ามีลักษณะกำกวม สกปรก เป็นสิ่งไม่ดี ผิดแผกออกไปจากมาตรฐานทางศีลธรรม เป็นบุคคลไร้ค่าและอาจถูกเรียกด้วยการกำหนดภาษาต่างๆ ที่แฝงนัยของความแปลกแยก เช่น กะเทย เลสเบียน หรือ เกย์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อมองย้อนไปในมิติทางประวัติศาสตร์เรื่องเพศของสังคมต่างๆ ก็มีได้มีการจัดการเรื่องเพศภายใต้โครงสร้างกรอบคิดแบบสองเพศเสมอไป ดังนั้นความคิดแปลก เบี่ยงเบนในสังคมหนึ่งจึงมิได้มีความเป็นสากล หากแต่ขึ้นอยู่กับ การสร้างความหมายในความเป็นเพศและความสัมพันธ์ทางเพศภายใต้บริบททางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ซึ่ง

งานศึกษาของ Thomas Laqueur 1990 (อ้างในสายพิณ สุพุทธมงคลและคณะ, 2541) ได้แสดงให้เห็นว่าความหมายของความเป็นเพศมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมอยู่ตลอดเวลา Laqueur พบว่าทัศนคติของคนทั่วไปตั้งแต่โบราณจนถึงศตวรรษที่ 17 ร่างกายมนุษย์ไม่ว่าหญิงหรือชายต่างมีลักษณะของอวัยวะเพศที่เหมือนกันเพียงแต่ว่าในเพศหนึ่งมันอยู่ด้านใน ขณะที่อีกเพศหนึ่งอยู่ด้านนอก ตัวแบบนี้เป็นแนวคิดหลักมาจนถึงปลายศตวรรษ ซึ่งภายใต้กรอบคิดดังกล่าวแม้หญิงจะถูกมองว่าด้อยกว่าชาย แต่ความด้อยก็มิได้เกิดจากร่างกายหากแต่เกิดขึ้น

จากการให้ความหมายทางสังคม ดังนั้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์เพศสภาพหรือความเป็นเพศจึงถูกสร้างขึ้นมาก่อนความแตกต่างของเครื่องเพศ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเรื่องเพศนานาใหญ่เริ่มเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 18 ด้วยความคิดเรื่อง ความแตกต่างทางกายวิภาคและสรีระวิทยา เพศจึงถูกแยกประเภทออกจากกันอย่างเด็ดขาดและเมื่อชุดความรู้ภายใต้กรอบวิทยาศาสตร์ก้าวเข้ามากำหนดมาตรฐานของสังคม บุคคลผู้มีอัตลักษณ์ทางเพศอยู่นอกเหนือการจัดระเบียบของสังคมเชิงประจักษ์จึงถูกมองด้วยสายตาของ “ความเป็นอื่น” และเพราะเป็นความเบี่ยงเบนที่ไร้เหตุผลหรือเนื่องจากการที่สังคมไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายกระทำการได้ภายใต้กรอบโครงสร้าง ประกอบกับตามทัศนคติของศาสนาของสังคมยุโรปในช่วงต้นศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา กลุ่มสังคมนักร่วมเพศจึงถูกจัดอยู่ในฐานะพฤติกรรมที่เป็น “บาป” เป็นพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายซึ่งมีโทษถึงขั้นประหารชีวิตเนื่องมาจากการ “ผิดธรรมชาติ” เพราะการมีความสัมพันธ์ทางเพศที่เกิดขึ้นมิได้เป็นไปเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์และยังเป็นการจงใจผิดต่อหลักศีลธรรมอย่างร้ายแรงอีกด้วย ดังที่ Michel Foucault (1978) (อ้างในสมเกียรติ ตั้งัน โม, 2549) ได้กล่าวถึงวาทกรรมเกี่ยวกับเรื่องเพศในผลงานชื่อ The History of Sexuality ว่าในสมัยวิกตอเรีย ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนเป็นไปอย่างมีระเบียบวินัยและพิถีพิถันมาก เรื่องเพศถูกสร้างว่าไม่มีอยู่ ดังนั้นการกล่าวถึง นึกถึง เรื่องเพศ ที่ออกจากกรอบขอบเขตของศาสนาและสังคมจึงไม่สามารถกระทำได้ ยกเว้นแต่เรื่องราวเหล่านั้นถูกบิดเบือนให้คลุมเครือเพื่อซ่อนแทรกเข้าไปอยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างสังคม ตัวอย่างเช่น หากภรรยาจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ทางเพศกับสามี สิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมเพียงเงื่อนไขเดียวที่ถูกเปิดพื้นที่ไว้ก็คือเป็นไปเพื่อการสืบทายาท นอกจากนี้ภรรยาจะถูกบอกให้คิดถึงเรื่องการทำสะอาดห้องครัวในช่วงระหว่างที่มีกามกึ่งนั้นด้วยเพื่อไม่ให้ เพศสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับกามรมณ์ซึ่งจะทำให้เกิดบาป ด้วยเหตุนี้เองท้องถนนจึงเต็มไปด้วยโสเภณีที่แสดงถึงการต่อรองต่อต้านของปัจเจก

ในปลายศตวรรษที่ 20 ได้เกิดแนวคิดของกลุ่มหลังโครงสร้างนิยมที่ไม่เชื่อในการมีอยู่ของความจริงทางสังคมดังนั้นนักคิดในกลุ่มนี้จึงเห็นรักร่วมเพศเป็นเพียงพฤติกรรมหนึ่งของกลุ่มสังคมที่ถูกจำกัดด้วยวาทกรรมของภาษา ซึ่งในผลงานเรื่อง Gender Trouble: Feminism and subversion of identity ของ Judith Butler (อ้างใน เปรม สวนสมุทร, 2548) ได้กล่าวไว้ว่าหากเราจะพิจารณาว่าเพศและเพศสภาพนั้นแยกส่วนออกจากกัน เพศและเพศสภาพจึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือความเป็นหญิงไม่จำเป็นที่จะต้องประกอบสร้างขึ้นในร่างกายผู้หญิง เช่นเดียวกับกับความเป็นชายก็ต้องผ่านการให้ความหมายของเพศชาย ดังนั้นเพศจึงสามารถมีเพศสภาพได้อย่างหลากหลายและไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงสองเพศเท่านั้น

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

ห้องสมุด ก.วิจัย 2555

วันที่.....

เลขทะเบียน.....247919.....

เลขเรียกหนังสือ.....

จากผลงานของ Laqueur และ Butler หรือแม้กระทั่ง Foucault ทำให้เข้าใจได้ว่าแท้ที่จริงความเป็นเพศมิได้มีแก่นแกนที่เป็นสากล หากแต่สิ่งเหล่านั้นถูกสร้างสรรค์ขึ้นภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละอาณาบริเวณ ดังนั้นในแต่ละพื้นที่แต่ละอาณาบริเวณความเป็นเพศจึงมิใช่สิ่งที่เราจะสามารถพิจารณาโดยยึดถือความเป็นโครงสร้างที่หยุดนิ่งตายตัวได้ ดังเช่นตัวอย่างจากการบันทึกของบาทหลวง ฌาคส์ มาร์เควต์ต์ ในการเดินทางไปยังมิสซิสซิปปี เมื่อปี ค.ศ. 1673 – 1677 (โตมร สุขปรีชา, 2545: 130) โดยในบันทึก พฤติกรรมของชาวอินเดียน แดงที่บาทหลวงพบเห็นได้สร้างความแปลกประหลาดใจอย่างมากให้แก่ท่าน โดยมีใจความว่า

“ พ่อไม่รู้ว่่าไสยเวชอะไรทำให้ชายอินเดียนแดงเผ่าอิลลินอยส์กับเผ่านาคูชิบางคนถึงได้แต่งตัวเป็นผู้หญิงตั้งแต่ตอนที่ยังเด็กอยู่ แล้วก็แต่งอย่างนั้นไปตลอดชีวิต คนพวกนี้จะไม่แต่งงาน แล้วก็ปฏิบัติเหมือนผู้หญิง แต่กลับมีส่วนร่วมในการปกครองเผ่า ทุกอย่างจะตัดสินใจโดยไม่มีคำแนะนำของคนเหล่านี้ไม่ได้”

ความประหลาดใจของบาทหลวง ฌาคส์ มาร์เควต์ต์ เกิดขึ้นเพราะความแตกต่างทางบริบทของสังคมในเรื่องเพศ ซึ่งหากว่าอินเดียนแดงเหล่านี้อยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมแบบสองเพศเช่นเดียวกับบาทหลวง พฤติกรรมดังกล่าวจะต้องถูกตีตราว่าเป็นพวกกรักร่วมเพศ อาจถูกลงโทษทั้งทางกฎหมายและศาสนา

ในทำนองเดียวกันกลุ่มอินเดียนที่เรียกตนเองว่า “hirai” เป็นกลุ่มที่ไม่ได้ระบุแน่ชัดว่าตนเป็นเพศใดเนื่องจากกลุ่มนี้ต้องผ่านกระบวนการทำลายเครื่องเพศที่แสดงถึงความเป็นชาย และทั้งนี้ก็ได้มีการสร้างเครื่องเพศของหญิงขึ้นมาใหม่ ดังนั้นผู้ที่ผ่านกระบวนการจึงไม่ใช่ทั้งเพศชายและเพศหญิง อย่างไรก็ตามผู้ผ่านกระบวนการนี้เชื่อว่าจะได้รับอำนาจจากเทพเจ้าและสามารถประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ ซึ่งด้วยวิธีการนี้เองพวกเขาจึงได้รับสถานภาพที่พิเศษในสังคมอินเดียน (ปริดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, 2544) และแสดงให้เห็นว่าเพศมีความหมายมากกว่าเครื่องเพศเพราะยังสามารถใช้เพื่อเป็นเครื่องต่อรองช่วงชิงอำนาจและนำไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของปัจเจกได้อีกด้วย

จากงานในขั้นต้นได้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมต่างๆ มิได้มีการจัดการในเรื่องเพศบนพื้นฐานโครงสร้างแบบสองเพศคือชายและหญิงเสมอไป และทั้งนี้การมีบุคลิกลักษณะทางเพศที่ไม่ตรงกับเครื่องเพศก็ได้หมายความว่าผู้นั้นจะมีความคิดปกติ นอกจากนี้แม้สังคมจะคาดหวังและมีบรรทัดฐานให้สมาชิกมีลักษณะทางเพศตรงตามที่กำหนดไว้แต่อัตลักษณ์ทางเพศของปัจเจกก็ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายและยุทธวิธีของแต่ละบุคคลด้วย ซึ่งในงานเขียนของ Herdt และ Andrew 1995 (อ้างในศิริจินดา ทองจินดา, 2547) เรื่อง Bisexuality Toward a Comparative Theory of Identities and Culture ได้อธิบายถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมอันนำไปสู่อัตลักษณ์ทางเพศของ

ปัจเจก โดยผู้เขียน ได้ยกตัวอย่างจากพิธีกรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเรื่องเพศชาวแซมเบียในแถบ ปาปัวนิวกินีว่า เด็กชายทุกคนจะต้องผ่านพิธีกรรมที่นำไปสู่ “ความเป็นชาย” ด้วยการมีเพศสัมพันธ์ แบบ oral sex กับผู้ชายในชุมชน และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศของชายที่ ผ่านพิธีกรรมดังกล่าว เป็นไปในลักษณะของชายที่แต่งงานกับเพศหญิงและมีลูก มีความพึงใจใน การมีความสัมพันธ์ทางเพศกับฝ่ายหญิง แต่ในบางครั้งก็มีการแอบ ไปมีความสัมพันธ์กับเด็กชายอื่น เพื่อตอบสนองความต้องการแบบ oral sex ด้วยและทั้งนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ไม่ได้ทำให้เขา เหล่านั้นพัฒนาตัวตน ไปสู่เพศที่สามหรือเพศทางเลือกอื่นๆ ซึ่ง Herdt และ Andrew อธิบายว่าบริบท ทางสังคมที่เราอาศัยอยู่เป็นสิ่งที่นำไปสู่อัตลักษณ์ทางเพศของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์ก็ ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายและยุทธวิธีของบุคคลด้วย บางคนกล้าเปิดเผย แต่บางคนไม่กล้า ซึ่งใน ที่นี้คนหนุ่มสาวส่วนมากจะมีการแสดงออกทางเพศในแบบที่ตนต้องการ ขณะที่ผู้ใหญ่เลือกที่จะ นำเสนอตัวตนทางเพศในลักษณะของความคาดหวังจากสังคม

ดังนั้นเรื่องเพศจึงเป็นเรื่องของความหลากหลายในการต่อรองความสัมพันธ์ของปัจเจก ภายใต้อำนาจและวัฒนธรรม โดยในเรื่องนี้ เปรมปริดา ปราโมช ณ อยุธยา (2544) ในงานศึกษาเรื่อง การช่วงชิงอัตลักษณ์ “กะเทย” ในงานคาบาเรต์โชว์ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าแม้แต่ในกลุ่มที่เรียกว่า “กะเทย” ก็ยังมีความเลื่อนไหลหลากหลายสลับกันไปมาของอัตลักษณ์ ทั้งนี้กะเทยจะเลือกเปิด พื้นที่ทางสังคมผ่านการนำเสนอตัวตนในรูปแบบต่าง ๆ โดยขึ้นอยู่กับว่าในขณะนั้นกำลังมีสัมพันธ์ กับใคร ในสถานการณ์ใด

เมื่อความเป็นเพศมีอย่างหลากหลายและเลื่อนไหลได้ เราจึงไม่สามารถตีกรอบเชิง โครงสร้างมองความสัมพันธ์แบบเบ็ดเสร็จในรูปแบบของคู่ตรงข้ามที่มีเพียงสองเพศได้ เพราะ ภายใต้อำนาจคิดแนวคิดดังกล่าวได้แข่งแย้งความเป็นเพศ ตลอดจนความสัมพันธ์ทางเพศไว้อย่าง ตายตัว ดังนั้นความสัมพันธ์ใดๆ ที่ไม่สอดคล้องกับกรอบคิดจึงกลายเป็นความวิปริต ความ เบี่ยงเบน ทั้งที่ประวัติศาสตร์เรื่องเพศในหลายๆ สังคม ความเป็นเพศก็มีได้มีแก่นแกนอันเป็นสากล เพราะสิ่งเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบบริบททางสังคมและวัฒนธรรมรวมทั้งการสร้างนิยาม ความหมายผ่านการต่อรองอันนำไปสู่อัตลักษณ์แห่งตัวตนของบุคคล การนำกรอบ โครงสร้างที่ กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นเพศอย่างตายตัว จึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาสร้างกรอบคิดเพื่อช่วย ให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะหลากหลายแปรเปลี่ยนอย่างไม่หยุดนิ่ง เช่นนี้ได้ ดังนั้นเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นเพศซึ่งแม้แต่ในกรณีของ “รักร่วมเพศ” ก็ตามจึงควรถูก พิจารณาใหม่ภายใต้เงื่อนไขในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและเป็นปฏิบัติการที่ปัจเจกใช้ ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เป็นการต่อรองความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ท่ามกลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สถานการณ์ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมภายใต้อาณาบริเวณ

1.6.3 บริบทสังคมวัฒนธรรมเรือนจำ

ความเข้าใจต่อการคิดเชื้อเอชไอวีผ่านเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงบริบทแวดล้อมของอาณานิเวศด้วยทั้งนี้ภายใต้กรอบคิดที่ผู้ศึกษาเลือกใช้มิได้แยกความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและสังคมออกจากกันอย่างเด็ดขาด หากแต่ทั้งสองภาคส่วนต่างโยงโยและมีอิทธิพลต่อกันและกัน สังคมแวดล้อมขัดเกลาส่งต่อความเชื่อค่านิยมแก่ปัจเจกในขณะที่ปัจเจกก็ต่อรองเลือกหยิบใช้และแสดงออกผ่านปฏิบัติการในรูปแบบต่างๆ ซึ่งก็ส่งผลกระทบต่อสังคมเช่นกัน ดังนั้นการที่จะเข้าใจการคิดเชื้อเอชไอวีผ่านเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นปฏิบัติการรูปแบบหนึ่งจึงไม่สามารถลดทอนหรือมองข้ามบริบทของสังคมวัฒนธรรมเรือนจำได้

จากการศึกษาของนักมานุษยวิทยาพบว่า การลงโทษผู้กระทำผิดของสังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับความเชื่อ จารีต วัฒนธรรม และปรัชญาแห่งการลงโทษผู้เบี่ยงเบนตามสังคมนั้นๆ อย่างไรก็ตามเราสามารถมองการลงโทษของสังคมได้สี่รูปแบบคือการกำจัดออกไปจากสังคม เช่น จำคุก เนรเทศ ประหารชีวิต รูปแบบต่อมาคือการทรมานร่างกาย การประจาน และการปรับ (ไทพีศรีนิติ ภัคคิกุล, 2521)

สังคมปัจจุบันเลือกหยิบการแยกผู้กระทำผิดออกไปจากสังคมและชุมชนเพื่อความปกติสุข โดยการนำผู้เบี่ยงเบนที่กำหนดขึ้นจากกฎหมายไปจองจำในชุมชนพิเศษที่เรียกกันว่า “เรือนจำ” ซึ่งพื้นที่นี้เองได้เกิดการช่วงชิงความหมายระหว่างสองมุมมอง ซึ่งมุมมองแรกคือกระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู การรักษา เพื่อคืนบุคคลอันพึงประสงค์สู่สังคม กับมุมมองที่สองคือการแก้แค้นลงทัณฑ์ของสังคมต่อผู้เบี่ยงเบนโดยการชดใช้ความผิดด้วยระยะเวลาในการจำคุก หรือการชดใช้ด้วยชีวิต

ไม่ว่าสังคมใดจะมีมุมมองต่อภาพของความเป็น “เรือนจำ” อย่างไรก็ตาม คนในสังคมส่วนใหญ่ย่อมไม่ปรารถนาที่จะเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ซึ่ง อรสม สุทธิสาคร (2540) ในหนังสือเรื่อง “คุกชีวิตในพันธนาการ” ได้สะท้อนภาพชีวิตของผู้ต้องขังหลากหลายรูปแบบภายใต้ชุมชนแห่งการคุมขัง ซึ่งสร้างให้เกิดความไร้อิสรภาพ โดยมีกฎระเบียบอันเข้มงวดและการลงโทษที่เฉียบขาด สิ่งเหล่านี้ทำให้บางคนสำนึกกลับใจ แต่บางคนก็ไม่ ขณะที่บางคนต้องสูญเสียเวลาและความเป็นอิสระชนหลายปีกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่ก็ไม่มีใครค้นพบความจริงเลย จากงานเขียนเชิงสารคดีผู้เขียนเสนอว่า โลกภายในเรือนจำยังมีความเหลื่อมล้ำของชนชั้นฐานะ มีความเดือนคิบของผู้คน ในทางกลับกันบางมุมก็มีความเมตตา เห็นอกเห็นใจกัน ในสภาพที่มนุษย์ถูกจำกัดเสรีภาพก็ยังคงมีความดีงามคอยเป็นแสงสว่างในจิตใจของพวกเขา

อรสมกล่าวว่าเมื่อผู้ต้องขังเข้ามาสู่เรือนจำ จะถูกคัดแยกตามลักษณะต่างๆ เช่น อายุ คดี จำนวนโทษ เป็นต้น จากนั้นก็จะเป็นการเริ่มสู่การเป็น “คนคุก” โดยต้องประกอบกิจกรรมต่างๆ

ภายในเรือนจำซึ่งมีตารางเวลาเป็นตัวกำหนดกิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขัง ชีวิตในแต่ละวันตลอดระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำจึงถูกกำหนดเอาไว้ ทั้งนี้เพราะเป็นการพยายามในการสร้างวินัยให้เกิดแก่คนเหล่านี้ที่เชื่อว่าเป็นผู้ฝ่าฝืนระเบียบวินัยของสังคม

เรือนจำเป็นสังคมที่แตกต่างจากโลกภายนอก เพราะเป็น โลกแห่งพันธนาการ ไร้สิทธิเสรีภาพ มีกฎเกณฑ์มากมายคอยควบคุม ประกอบไปด้วยผู้คนที่หลากหลาย ชีวิตและสังคมวัฒนธรรมในเรือนจำจึงมีรูปแบบเฉพาะซึ่ง อรสม ได้เล่าบรรยายแบบแผนพฤติกรรมของชาวเรือนจำ โดยคัดข้อความจากบทความของ นัทธี จิตสว่าง เรื่อง “แบบแผนพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำ” ที่แสดงถึงการจัดช่วงชั้นทางสังคมในเรือนจำ โดย นัทธี ได้แบ่งประเภทผู้ต้องขังออกเป็นประเภทต่างๆ ตามพฤติกรรม เช่น พวกขาใหญ่ พวกหัวหมอ พวกพ่อค้า พวกขี้อาย และพวกน้อง เป็นต้น ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมดังกล่าวจัดได้ว่าสะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรมเรือนจำได้เป็นอย่างดี เพราะบ่งบอกถึงสังคมและวิถีของคนในเรือนจำ ผ่านบทบาทหน้าที่ความสัมพันธ์ และช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งแต่ละคนก็มีวิถีทางในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน โดยทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละคน เช่น คนที่มีฐานะดีก็จะได้เปรียบเพราะมีเงินสามารถเลี้ยงผู้ต้องขังที่ฐานะด้อยกว่าไว้สำหรับซักผ้าหรืออำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ตน ทำให้เกิดความสุขสบายเหนือผู้อื่น

เมื่อกล่าวถึงสัญลักษณ์ของชาวคุก อรสม เห็นว่ารอยสักตามร่างกายและการฝังมุกที่อวัยวะเพศ ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของชาวคุกแท้ เพราะจากการสอบถามผู้ต้องขัง อรสม ได้รับคำตอบว่ามันเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นชายชาตรีอันน่าภูมิใจ แม้จะเป็นการผิดกฎหมายของเรือนจำ หากถูกจับได้หมายถึงการถูกลงโทษ แต่ผู้ต้องขังก็นิยมลักลอบทำกันอยู่บ่อยๆ เพราะจำนวนผู้คุมที่มีน้อยทำให้ตรวจตราได้ไม่ทั่วถึง

นอกจากนี้ อรสม ยังเล่าว่าในเรือนจำมี “การเลี้ยงน้อง” อันหมายถึงการเอาใจเอาใจผู้ต้องขังเพื่อนำมาเป็นเครื่องบำเรอทางเพศ โดยในเรือนจำเรียกผู้ชายที่ชอบเลี้ยงน้องว่า “พวกคิดเหลื่อง” และเรียกผู้ต้องขังชายที่มีบทบาทเป็นหญิงว่า “น้อง” ซึ่งกรณีดังกล่าว ไชยยันต์ โชติจันทร์ ผู้บังคับแดนแรกรับเรือนจำกลางคลองเปรม ได้บอกกล่าว อรสม ผ่านเรื่องเล่าว่า

“พวกขาใหญ่ที่นี้โตๆ มาใหม่ๆ เห็นไม่มีใครดูแล ก็จัดแจงไปเป็นที่ให้ความดูแลคุ้มครอง เลี้ยงอาหาร เด็กก็ชอบใจ ต่อไปขอยุ่ห้องเดียวกัน บางทีต่อมาขอนอนด้วย เด็กเกิดความเกรงใจ ตัวนี้คือตัวปัญหา ถ้าเกิดสมยอม เขาเรียกเลี้ยงน้อง ถ้าเกิดวันไหนน้องนอกใจก็เกิดปัญหาทันที บางทีเกิดเรื่องหึงหวงทะเลาะดบตีกัน ปกติพวกกะเทยนี้เราให้นอนห้องเดียวกันหมด ผมว่าเรื่องรักร่วมเพศในโรงเรียนกินนอน ทหาร คุก 3 อย่างนี้ไม่พ้นนะ พวกกะเทยส่วนมากมีคดีลักทรัพย์ติดตัวช่วงสั้นๆ 3 ปี 5 ปี มาจากพญาเฮอะ สวยๆ ก็หลายคน จากพัฒนาพงษ์ก็มี”

วรรณกรรมที่ชี้ให้เห็นบริบทสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือ งานของ สายพิณ ศุภทรมงคล (2543) เรื่อง “คุกกับคน: อำนาจและการต่อต้านขั้วขึ้น” เป็นความพยายามทางวิชาการที่จะชี้ให้เห็นว่า ไม่เคยมีอำนาจใดๆ ที่จะเบ็ดเสร็จเด็ดขาดถึงกับไม่เปิดพื้นที่ให้คนต่อต้านได้ แม้แต่ในเรือนจำก็ตาม สายพิณ พบว่าสังคมเรือนจำได้พยายามสร้างวินัย และกำจัดความเบี่ยงเบนของผู้ต้องขังโดยการสร้างตารางเวลาในการกำหนดพฤติกรรมของผู้ต้องขัง มีการสอดส่องให้พฤติกรรมดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยการจัดการพื้นที่ หน่วยงาน และจัดวางผู้ต้องขังแต่ละคนซึ่งมีภูมิหลังทางฐานะ เศรษฐกิจ การศึกษา และการกระทำที่ผิดแผกต่างกันไปลงในพื้นที่อันเหมาะสมของแต่ละคน

สายพิณเห็นว่าความสัมพันธ์ในเรือนจำมีลักษณะการปะทะสังสรรค์โดยเป็นความสัมพันธ์ที่มีการต่อรองอำนาจอยู่ตลอดเวลา ข้อมูลที่ได้จากผู้ต้องขังบางคน พบว่าการใช้อำนาจของผู้คุมทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ อาทิ ความไม่รู้ของผู้คุม ไม่เข้าใจผู้ต้องขัง ชอบลงโทษด้วยวิธีการเหี้ยมโหด เล่นพรรคเล่นพวก มีเด็กเส้น การใช้อำนาจความรุนแรงโดยพลการ เช่น การตบหน้าผู้ต้องขัง พูจาหาบายคาย ข่มขู่ เป็นต้น

ภายในเรือนจำผู้เข้าถึงอำนาจมากกว่าย่อมเป็นผู้ยู่รอดหรือสามารถสร้างตำแหน่งแห่งที่ตามที่ตนปรารถนาได้สะดวกกว่าซึ่งที่มาของการเข้าถึงอำนาจนั้นสามารถผ่านสัญลักษณ์ได้หลายอย่าง เช่น อิทธิพล บุหรี่ หรือเงินทอง เป็นต้น ทั้งนี้เงินทอง และข้าวของจากญาติภายนอกจึงถือว่าเป็นแหล่งรายได้หลักของผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังที่มีญาติมาเยี่ยมบ่อย ๆ ย่อมถือว่าเป็นผู้มีระดับ เกร็ดคิดดี ในสายตาของพ่อค้าและผู้ปล่อยกู้ในตลาดมืดของเรือนจำ สำหรับผู้ที่ไม่มีญาติมาเยี่ยมหรือมาไม่บ่อยก็จำเป็นต้องขวนขวาย คำนรนาทางอื่นๆ เช่น รับซักผ้า รับบีบนวด หรือในคุกหญิง บางคนก็จะทำตัวให้เป็นทอม แม้จะไม่เคยเป็นมาก่อน เพราะจะได้รับการเอาอกเอาใจ เครื่องใช้ เสื้อผ้า ของกิน โดยไม่ต้องคำนรนา

ศิริจินดา ทองจินดา (2547) ในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง “คุกหญิงกับการเลื่อนไหลและหลากหลายทางเพศสภาพ” ได้ตอบย้ำให้เห็นบริบททางสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำซึ่งทำให้ผู้ต้องขังต้องปรับตัวเพื่่อมุ่งสู่ตำแหน่งแห่งที่ที่ตนต้องการ ศิริจินดาได้เสนอว่าภายใต้บริบทของเรือนจำแม้แต่ในเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขังก็สามารถเลื่อนไหลไปมาได้อย่างหลากหลายเพื่อความอยู่รอด นอกจากนี้สังคมวัฒนธรรมแบบเรือนจำยังมีลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเป็นสังคมที่มีลักษณะชนชั้นคล้ายสังคมภายนอก แต่ทั้งนี้การให้ความหมายของชนชั้นต่าง ๆ ก็เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมวัฒนธรรมแบบเรือนจำนั่นเอง ศิริจินดา ยกตัวอย่างสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำในเรื่องช่วงชั้นทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้น โดยยกตัวอย่างเรื่อง “ข้าว

แดง” และ “ของฟรี” ว่า เรือนจำมีอาหาร (ข้าวแดง) เลี้ยงฟรี แต่ผู้ต้องขังส่วนมากก็พยายามทุกวิถีทางเพื่อหาเงินเพื่อซื้ออาหารทานเอง ทั้งนี้เพราะไม่อยากจะ “ผู้ขอ” และเห็นว่าเลือกอาหารกินเองได้เป็นความมีอิสระในการเลือกอย่างหนึ่งซึ่งหาได้ยากในสังคมที่จำกัดสิทธิ เสรีภาพ ส่วนพวกกินข้าวที่ทางเรือนจำเลี้ยงฟรี ก็เป็นว่าชั้นที่ต่ำกว่า แสดงนัยยะถึง “ความไม่มี” ของทุนภายใต้มิติสังคมเรือนจำ

นอกจากอาหารฟรีที่ผู้ต้องขังมีฐานะดีไม่โหยหาแล้ว ของฟรีในฐานะ “ของหลวง” อื่นๆ เช่นกัน อาทิ สบู่ แปรงสีฟัน ยาสีฟัน ยาสระผม ผู้ต้องขังก็เลือกที่จะซื้อ หยิบยืม หรือขโมยจากผู้ต้องขังด้วยกันเองมากกว่าที่จะไปขอจากเจ้าหน้าที่โดยให้เหตุผลว่า ความยุ่งยาก การชักใช้ไล่เลี้ยงของเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดความรู้สึก “ยิ่งกว่าขอทาน” และอีกด้านหนึ่งการแจกข้าวของเครื่องใช้หลายครั้งก็กระจายไปตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ มิใช่การแจกอย่างเท่าเทียม ดังนั้นของฟรีในเรือนจำจึงไม่เป็นจริง

หนังสือ “ขัง” พิเศษ...เขตปลอดภัยนี้ เป็นอีกภาพสะท้อนหนึ่งเกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อ “คุก” จากสายตาของ “คนใน” ที่ใช้นามปากกาว่า หมู ประตูลัง (2549) โดย หมู เริ่มต้นเล่าเรื่องด้วยการแสดงอัตลักษณ์ว่าตนคือกะเทยที่เคยต้องโทษจำคุกอยู่ที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ซึ่งแม้ว่าเป็นระยะเวลาสั้นๆ จนเพื่อนผู้ต้องขังแซวว่า “จะมอดิคูกแก่บนหรือไง” แต่ในความรู้สึกของ หมู เวลา 6 เดือน มันคือระยะเวลาอันยาวนานกว่า 35 ปีที่ผ่านมาในชีวิตของเขาเสียอีก

หมูเล่าว่าความต้องการใช้ชีวิตที่สบายจึงทำให้ผู้ต้องขังแต่ละคนดิ้นรนทุกวิถีทาง กะเทยหน้าตาดีก็จะมีคนชูปเลี้ยง แย่งชิงกันจนถึงขั้นแทงกัน ทำให้เจ้าหน้าที่แก้ปัญหาโดยการจัดพิธีแต่งงาน ส่วนพวกรูปร่างหน้าตาไม่ดี ก็ต้องใช้วิธีการอื่น เช่น การขายบริการด้านต่างๆ ไม่เว้นแม้แต่ขายบริการทางเพศ ทั้งนี้สถานที่ใช้ประกอบกิจส่วนมากก็จะเป็นที่ลับตาคน (โดยเฉพาะผู้คุม) หรือบางครั้งก็เป็นบนเรือนนอน โดยใช้ผ้าห่มคลุมซึ่งหมูเรียกว่า “ผ้าห่ม”

หมูเล่าถึงเพื่อนที่กำลังจะถูกปล่อยตัวในอีก 10 เดือนแต่ต้องมาจบชีวิตในเรือนจำเพราะเป็นโรคฉี่หนู โรคอันเนื่องมาจากการติดเชื้อเอชไอวีว่า เราไม่มีทางรู้เลย กว่าที่ใครจะมามีความสัมพันธ์กับเราเขาจะเคยผ่านใครมาบ้าง ในนี้ดูขงอนามย์ก็หาลำบาก นอกจากนี้ผู้ต้องขังยังมีการโยกย้ายผ่านแดนกันไปมา ดังนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าใครจะ “จั่ว” โคนซึ่งในนี้ก็มีคนติดเชื้อเอชไอวีอยู่หลายคนทั้งเป็นที่เปิดเผยและไม่เปิดเผย

ในความเห็นของหมูการใช้ชีวิตทั้งนอกและในเรือนจำไม่มีความแตกต่างกันเพราะทุกคนต่างต้องเอาตัวรอด แกร่งแย่งแข่งขันกัน หากแต่ความแตกต่างมีเพียงเรื่องเดียวคือ “อิสรภาพ” เท่านั้น โดยภายในเรือนจำเราต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด โดยเฉพาะเมื่อต้องอยู่กับ เสือ สิงห์ กระทิง

เรดทั้งหลาย แน่แน่นอนว่าไม่มีใครมาคอยสั่งสอนเรา เราจะต้องเรียนรู้และปรับตัวให้ได้เร็วที่สุด และที่สำคัญคือทำอย่างไรจึงจะประกอบตัวเองให้อยู่ต่อไปได้ในสถานการณ์ที่ต้องพบเจอ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับเรื่อนจำที่ผ่านมาซึ่งเริ่มต้นจากงานเชิงสารคดีของของอรสม ได้ให้ภาพแบบแผนพฤติกรรมของผู้ต้องขังซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้แต่ในเรื่อนจำก็มีช่วงชั้นทางสังคม โดยแต่ละช่วงชั้นก็ได้สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกัน แบบแผนการดำเนินชีวิต บทบาท และหน้าที่ในเรื่อนจำที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เนื่องมาจากทุนของแต่ละคนที่ไม่เท่าเทียมกันนั่นเอง สำหรับในงานของ สายพิณ ได้เสนอว่าเรื่อนจำคือพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทั้งอำนาจในแนวตั้งอันหมายถึงอำนาจที่พยายามสร้างวินัยให้แก่ผู้ต้องขังและอำนาจในแนวระนาบคือการช่วงชิงระหว่างผู้ต้องขังด้วยกันเองคั้งนั้นทุนสารพัดรูปแบบจึงถูกนำมาใช้เพื่อคงไว้ หรือไปสู่อำนาจในตำแหน่งที่อันพึงใจเท่าที่จะสามารถไปถึงได้ภายใต้บริบทของเรื่อนจำ สำหรับในงานของศิริจินดา ก็เป็นการต่อยอดถึงอำนาจในเรื่อนจำที่ผู้ต้องขังต้องครองช่วงชิงภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ทั้งนี้การต่อรองกับอำนาจทำให้คนต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปโดยแม้แต่เรื่องความเป็นเพศก็สามารถเลื่อนไหลไปมาได้ ส่วนงานชิ้นสุดท้ายคืองานเขียนของ หมู ก็ได้สะท้อนภาพความเป็นอยู่ในเรื่อนจำว่าในภาวะที่ทุกคนขาดอิสรภาพ ทำให้ทุกคนต่างแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อเอาตัวรอดทั้งนี้เรื่อนจำเป็นที่ที่จะต้องเรียนรู้และปรับตัวเพื่อเตรียมรับกับสถานการณ์ซึ่งจะต้องพบเจอ คั้งนั้นเรื่องโรคเอดส์และการติดเชื้อเอชไอวีจึงมิใช่แกนกลางของชีวิต กล่าวคือไม่มีความสำคัญเท่ากับการเอาตัวรอดจากสิ่งที่จะต้องประสบเฉพาะหน้าในชีวิตประจำวัน ภายใต้สังคมวัฒนธรรมของเรื่อนจำ

ด้วยบริบทของพื้นที่เรื่อนจำจึงมิใช่อาณาเขตที่จะสามารถควบคุมทุกไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ หากแต่เป็นอาณาบริเวณที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทุนที่ต่างกันทำให้ช่วงชั้นทางสังคมของผู้ต้องขังเกิดขึ้น ซึ่งสร้างบทบาท แบบแผนการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไปและนำไปสู่การโยกย้ายตำแหน่งแห่งที่ซึ่งสามารถสร้างวิถีชีวิตอันพึงพอใจภายใต้บริบทของอาณาบริเวณที่ผู้ต้องขังจะสามารถกระทำได้ ฉะนั้นผู้ต้องขังจึงต้องฉวยหยิบสารพัดทุนของตนที่มีอยู่มาใช้ซึ่งก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปหลากหลายไม่เว้นแม้แต่ “ร่างกาย” โดยผ่านความสัมพันธ์ทางเพศ ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและเป็นปฏิบัติการที่ปัจเจกใช้ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งนำไปสู่การสะสมเพิ่มทุนให้มากขึ้นเพื่อสร้างกำลังปัจจัยในการต่อรองกับหลากหลายความสัมพันธ์หรือคงไว้ในตำแหน่งแห่งที่ที่ตนพึงใจภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมเรื่อนจำ ซึ่งแม้ว่าสิ่งนั้นจะนำไปสู่ความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีในมุมมองของการแพทย์เชิงวิทยาศาสตร์ก็ตาม

1.6.4 กรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับเอชไอวีและโรคเอดส์

ในการศึกษาเกี่ยวกับเอชไอวีและโรคเอดส์ที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแพร่ระบาดของพฤติกรรมเสี่ยง ปฏิบัติของสังคม การแสวงหาการดูแลรักษา หรือแม้แต่ในเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามักมีการศึกษาวิจัยซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดหลักสามแนวคิด โดยแนวคิดแรกได้แก่ แนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากการแพทย์ชีวภาพและมุมมองในเชิงระบาดวิทยาซึ่งถูกนำไปใช้ในการศึกษามากที่สุดจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระแสหลักของกรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์

ภายใต้กรอบแนวคิดนี้การศึกษาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องข้องกับการกระจายตัวของโรคและการศึกษาหาเหตุหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งก่อให้เกิดภาวะความเจ็บป่วย ด้วยวิธีการ แจกแจง แยกส่วน ผ่านลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ เวลา (time) สถานที่ (place) และบุคคล (person) โดยมีเนื้อหาว่า ใครคือผู้ป่วย ป่วยที่ไหน เมื่อไหร่แล้ว ข้อมูลเหล่านี้จะนำไปสู่การสืบค้นวิเคราะห์หาสาเหตุของโรคและความเจ็บป่วยหรือกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงต่อการติดต่อของโรค (มาลี สิทธิเกรียงไกร, 2548: 113 - 137) ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากกรอบคิดนี้ต่อมาได้กลายเป็นแนวทางหลักที่ถูกนำมาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหากลับเกี่ยวกับโรคเอดส์ของสังคมไทย เช่น การส่งเสริมให้ความรู้ การปรับทัศนคติ การเปลี่ยนความเชื่อ การสร้างความตระหนัก ปรับพฤติกรรม การรณรงค์ให้ใช้ถุงยางอนามัย การเสริมบทเรียนทักษะชีวิต แก่ประชาชนและกลุ่มเสี่ยงต่างๆ เป็นต้น

แม้กรอบแนวคิดขั้นต้นจะเป็นกระแสหลักของการศึกษาและนำมาซึ่งแนวการแก้ไขปัญหาก็ได้รับการยอมรับทั่วไปในสังคม อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมกลับพบว่ามีผลการศึกษาในงานวิจัยหลายชิ้นที่ขัดแย้งกับกรอบแนวคิดดังกล่าว อาทิ โครงการถุงยางอนามัยร้อยเปอร์เซ็นต์ของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมากในการรณรงค์ให้ผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีหันมาใช้ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาของ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2535) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าภายใต้โครงการนี้ แม้หญิงบริการมีความพยายามที่จะชักชวนลูกค้าให้ใช้ถุงยางอนามัย แต่ทั้งนี้จากการศึกษาแบบเชิงลึกได้พบข้อเท็จจริงที่แย้งกับภาพความสำเร็จของโครงการนี้ กล่าวคือการไม่สามารถเข้าไปตรวจสอบได้อย่างร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าภายใต้บริบทการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนมีการใช้ถุงยางอนามัยจริงเพียงใด ทั้งนี้การจะใช้ถุงยางอนามัยหรือไม่ มีปัจจัยเงื่อนไขเข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการเพราะการรณรงค์และเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องส่วนบุคคล ผ่านความซับซ้อนทางอารมณ์ของบุคคล การตัดสินใจใช้ถุงยางอนามัยเป็นเรื่องระหว่างคนสองคน การเข้ามาเกี่ยวข้องหรือแทรกแซงเพื่อควบคุม ชักจูง แนะนำจึงบรรลุผลได้ค่อนข้างยาก

ในทิศทางเดียวกันจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ของ ยินดี อิศสระโชติ (2535) ได้แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีความรู้แต่กลุ่มตัวอย่างก็ไม่สามารถไปสู่พฤติกรรมการป้องกันตนเองเพื่อไม่ให้เป็นโรคทางเพศสัมพันธ์ได้ กล่าวคือ จากการทดสอบชาวประมงส่วนใหญ่จะมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ในระดับที่ดี อย่างไรก็ตามปรากฏว่ากว่าครึ่งหนึ่งเคยติดโรคทางเพศสัมพันธ์ ส่วนการรักษา ก็เป็นการซื้อยามาทานเอง เนื่องจากว่าชาวประมงถึงสามในสี่ ไม่มีโอกาสเข้ารับการรักษา เพราะต้องใช้เวลาไปกับการทำงานในเรือต่างๆที่ชาวประมงเหล่านั้น มีความต้องการในการรักษาพยาบาล

เมื่อมีผลการศึกษาพบว่า ความรู้ ความตระหนัก ความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติ อาจไม่สัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออกเสมอไป การอธิบายหรือความเข้าใจต่อพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์และการคิดเชื่อเอชไอวีตามฐานกรอบคิดเชิงวิทยาศาสตร์ จึงถูกท้าทายและทำให้กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยแบบอื่นๆมีพื้นที่และมีบทบาทมากขึ้นท่ามกลางกรอบคิดกระแสหลัก อย่างไรก็ตามการศึกษาวิจัยตามกรอบแนวคิดกระแสหลักที่ผ่านมาก็มีจุดเด่นในการอธิบายถึงขนาดอุบัติการณ์ ความชุก การกระจายตัว ปัจจัยด้านบุคคล และช่วงเวลา ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับการคิดเชื่อเอชไอวีและโรคเอดส์ แต่ทั้งนี้เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาดังกล่าวก็มีความสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงกับบริบทต่างๆมากขึ้นตามด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการปรับกระบวนการทัศนในการศึกษาให้เหมาะสมกับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (รำไพ ศรีนวลและกฤตยา อาชวนิจกุล, 2548)

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการระบาดของเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ในมุมมองที่สองคือกรอบคิดที่พยายามเชื่อมโยงระหว่างบุคคลและบริบททางสังคมวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ในแนวคิดนี้มีการศึกษาวิจัยที่เน้นถึงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในสังคมที่เชื่อมโยงและส่งผลให้เกิดภาวะสุขภาพต่างๆขึ้น โดยตัวอย่างงานศึกษาในกรอบแนวคิดนี้ได้แก่ งานศึกษาของ Paul Farmer (1992) เกี่ยวกับการคิดเชื่อเอชไอวีและโรคเอดส์ในประเทศเฮติ Farmer ชี้ว่าในเฮติ ประชากรจำนวนมากต้องทุกข์ทนอยู่กับปัญหาเอดส์ ทั้งนี้เป็นเพราะโครงสร้างทางสังคมของเฮติ ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาการกีดกันทางเชื้อชาติ ปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ผลักดันให้ผู้คนต้องเผชิญกับความทุกข์ยากและเข้าไปเกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ อาทิ การขายบริการทางเพศอันเนื่องจากความยากจน ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงต้องพิจารณาถึงบริบททางสังคมและประสบการณ์ความเจ็บป่วยของผู้คน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจต่อความรุนแรงหรือความทุกข์ที่อยู่เบื้องหลังความเจ็บป่วยนั้นๆ

สำหรับงานศึกษาในสังคมไทยภายใต้กรอบแนวคิดนี้ บังอร ศิริโรจน์ (2536) เป็นตัวอย่างงานศึกษาหนึ่ง โดยผู้วิจัยมีมุมมองต่อปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ว่า สิ่งเหล่านั้นมีความเชื่อมโยงกับระบบอำนาจและความสัมพันธ์ชายหญิงในสังคมไทย ซึ่งระบบสังคมดังกล่าวทำให้หญิงผู้เป็นภรรยาขาดอำนาจในการต่อรองเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย เช่นการขอให้ใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับสามีและข้อค้นพบที่น่ากังวลกว่านั้นก็คือเมื่อฝ่ายภรรยาทราบว่าสามีของตนติดเชื้อเอชไอวีแล้ว ก็ไม่อาจปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์หรือขอให้สามีใช้ถุงยางอนามัยในการมีเพศสัมพันธ์ได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้ภรรยาจะมีความรู้ ความตระหนักในการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวี แต่ภาวะความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีก็ยังคงเกิดขึ้น และหากไม่เข้าใจในบริบทดังกล่าว การมุ่งให้ความรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือส่งเสริมการใช้ถุงยางอนามัยเพียงอย่างเดียวก็ยังไม่อาจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

กรอบพื้นฐานแนวคิดโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมนี้ ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในหมู่นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเพราะสามารถชี้ให้เห็นถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับคนในสังคมและเป็นที่มาของปัญหาสุขภาพ อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมารอบแนวคิดดังกล่าวก็ถูกวิพากษ์ โดยเฉพาะในหมู่นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาด้วยกันเองที่เห็นว่ากรอบคิดนี้เป็นมุมมองที่ไม่มีความเป็นพลวัตเพราะมุมมองดังกล่าว ทำให้มองไม่เห็นถึง ความคิด อารมณ์ความรู้สึก การยอมรับ การต่อรอง การปฏิเสธ หรือต่อต้านขัดแย้งกับอำนาจ ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ร้อยรัด เกี่ยวโยง กับปัจเจกหรือกลุ่มคนเหล่านั้น

กรอบแนวคิดที่สามซึ่งเป็นกรอบความคิดหลักที่ผู้ศึกษาจะใช้เป็นมุมมองในการศึกษาครั้งนี้คือกรอบแนวคิดภายใต้พื้นฐานมุมมองที่ว่าโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์หรือกลุ่มสังคมก็มีทางเลือกในปฏิบัติการของตนได้ระดับหนึ่ง ภายใต้โครงสร้างของสังคม ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันหรือมนุษย์กับสังคมวัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งไม่ใช่ความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ตายตัวหรือเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแบบบนลงล่างเสมอไป สังคมและวัฒนธรรมโยงโยมนมนุษย์แต่มนุษย์ก็สามารถสร้างเปลี่ยนแปลงหรือต่อรองกับอำนาจของสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน การนำกรอบแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษาเรื่องโรคเอดส์และการติดเชื้อเอชไอวีจึงเป็นการพยายามสร้างความเข้าใจต่อการกระทำของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปฏิบัติการซึ่งเชื่อมโยงอยู่กับบริบทโดยเมื่อสังคมและวัฒนธรรมเป็นกรอบกำหนด ปฏิบัติการในลักษณะต่างๆจึงถูกใช้เพื่อการต่อรองและนำไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ในสังคมอันพึงปรารถนาของตน อาทิ เพื่อความอยู่รอด เพื่อการสะสมทุน เพื่ออำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างงานศึกษาในกรอบแนวคิดนี้ได้แก่ งานศึกษาเรื่อง “ชุมชนกับการ

ปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้คิดเชื่อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย” โดย ชิกเฮารุ ทานาเบ (2551) ทั้งนี้ผู้ศึกษาพบว่าผู้ป่วยที่คิดเชื่อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย มีการรวมตัวกันเพื่อต่อรองกับปัญหาความทุกข์ยากอันเนื่องมาจากความรุนแรงจากโครงสร้างของสังคม ซึ่งเริ่มจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพและการถูกตีตราจากสังคม จนพัฒนาเป็นกลุ่มช่วยเหลือตนเองของผู้คิดเชื่อขึ้น โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายและองค์กรต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดพลังในการต่อสู้ ต่อรอง แก่ทั้งตัวปัจเจกและองค์กรของผู้คิดเชื่อภายใต้โครงสร้างทางสังคมและระบบสาธารณสุขที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง

งานวิทยานิพนธ์เรื่อง การเมืองในการสร้าง อัตลักษณ์ของกลุ่มผู้คิดเชื่อเอชไอวีในจังหวัดเชียงใหม่ ของ มธุรส ศิริสถิตย์กุล (2544) เป็นอีกตัวอย่างงานศึกษาในกรอบคิดนี้ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าผู้คิดเชื่อเอชไอวีได้อ้างอิงกลไกวัฒนธรรมในเรื่องหน้าที่ที่มีต่อกันในระบบเครือญาติ และการอิงแอบกับระบบอุปถัมภ์ของผู้มีบารมี อันนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ สามประการคือ การเป็นคนธรรมดาที่ดี ได้แก่การดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง สะอาดเป็นปกติ การช่วยเหลืองานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน และการปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรม เพื่อลดทอนการรังเกียจรวมถึงรื้อฟื้นความสัมพันธ์ในชุมชนให้กลับมา ประการที่สอง เป็นการแสดงตัวตนในทางตรงกันข้ามประการแรกคือ การแสดงตนให้ชุมชนเห็นว่าเป็นผู้ป่วย ผู้ประสบเคราะห์กรรม ต้องการความช่วยเหลือทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์จากสวัสดิการสังคมต่างๆ ประการที่สาม มีการแสดงตัวตนในฐานะที่เป็นผู้ใกล้ชิดผู้มีบารมีของชุมชนเพื่อป้องกันการกระทบกระทั่งระหว่างผู้คิดเชื่อกับผู้คิดเชื่อด้วยกันหรือผู้คิดเชื่อกับคนอื่นๆ ในชุมชน

จากงานศึกษาแสดงให้เห็นว่าภายใต้กรอบของสังคมและวัฒนธรรมชุดหนึ่ง การแสดงอัตลักษณ์ของผู้คิดเชื่อเอชไอวีนั้นจะไม่แสดงตัวตนอย่างสม่ำเสมอในรูปแบบใดแบบหนึ่ง โดยการแสดงอัตลักษณ์ต่างๆจะเปลี่ยนไปตามสถานการณ์หรือบางครั้งก็อาจมีการผสมผสานกัน อัตลักษณ์จึงมีการเลื่อนไหลไปมาอยู่ตลอดเวลาผ่านการต่อรองและการเลือกหยิบใช้ของปัจเจกภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมที่กำลังก่ออยู่

ดังนั้นในการทำความเข้าใจต่อปัญหาเรื่อง โรคเอดส์และการคิดเชื่อเอชไอวีจึงต้องคำนึงว่าปัจเจกและสังคมมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวและด้วยรากฐานของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันที่มาของการกระทำย่อมแตกต่างกันด้วย ซึ่งเราจะใช้องค์ความรู้เพียงชุดเดียวและเชื่อในความเป็นสากลเข้าไปจัดการแก้ไขปัญหาทุกปัญหาไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ายังไม่เข้าใจต่อสิ่งที่อยู่ภายใต้ปฏิบัติการผ่านการแสดงออกของผู้คนภายใต้กรอบอาณาบริเวณของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ

1.6.5 แนวคิดกระแสหลักในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอชไอวีในเรือนจำ

โรคเอดส์ (AIDS: Aquired Immune Deficiency Syndrome) หรือโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง เป็นโรคที่ทางการแพทย์เชิงวิทยาศาสตร์ระบุว่าเกิดจากการรับเชื้อไวรัสเอชไอวี (Human Immunodeficiency Virus) เข้าสู่ร่างกาย โดยในปัจจุบันโรคเอดส์มีการแพร่ระบาดรุนแรงและเป็นสาเหตุการเสียชีวิตที่สำคัญของประชากรทั่วโลก ทั้งนี้ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าโรคเอดส์เกิดขึ้นเมื่อใด แต่ปลายปี พ.ศ. 2525 องค์การอนามัยโลกได้รับรายงานว่ามีผู้ป่วยเอดส์รวมกันทั้งสิ้น 1,668 คนจาก 17 ประเทศในแถบยุโรปและอเมริกา จากนั้นเพียงหนึ่งปีต่อมาตัวเลขได้เพิ่มขึ้นเป็น 5,096 คนจาก 29 ประเทศซึ่งสูงขึ้นกว่าเดิมถึงสามเท่า (บรรลุ ศิริพาณิชย์ และประยูร กุณาผล, 2533)

จำนวนผู้ป่วยเอดส์ของโลกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆอย่างรวดเร็วซึ่งองค์การอนามัยโลกได้รายงานในเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2535 ว่ามีผู้ป่วยเอดส์ทั่วโลก 611,589 คน (สุรพล สุวรรณกุล และอมร ลีลาธรรม, 2536) ต่อมาใน พ.ศ. 2546 จากรายงานของ UNAIDS (อ้างในกลุ่มโรคเอดส์, 2547) พบว่ามีจำนวนผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ทั่วโลกประมาณ 34-46 ล้านคน นอกจากนี้ยังพบว่าอัตราการติดเชื้อรายใหม่เฉลี่ยทั่วโลกมีจำนวนถึงวันละ 6,000 คนและมีประชากรทั่วโลกมากกว่า 3 ล้านคนที่ต้องตายจากโรคนี้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2549) สำหรับในส่วนของประเทศไทยโรคเอดส์เริ่มมีการรายงานในปี พ.ศ. 2527 โดยระยะแรกพบการระบาดของเชื้อเอชไอวีในกลุ่ม ชายรักร่วมเพศ หญิงบริการทางเพศ และกลุ่มผู้เสพยาเสพติดชนิดฉีด ซึ่งนับตั้งแต่มีรายงานครั้งแรกจนถึงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2552 สำนักกระบวนวิชา กรมควบคุมโรค พบผู้ป่วยเอดส์จากสถานบริการสาธารณสุขภาครัฐและเอกชนรวมทั้งสิ้น 359,807 คนและมีผู้เสียชีวิตแล้ว 96,067 คน

แม้กลุ่มชายรักร่วมเพศ หญิงบริการทางเพศ และกลุ่มผู้เสพยาเสพติดชนิดฉีด จะถูกระบุว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง แต่ในระยะต่อมาปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีก็ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มเสี่ยงขั้นต้น เพราะปัญหาดังกล่าวได้ขยายตัวไปสู่กลุ่มสังคมต่างๆ มากขึ้นไม่ว่าจะเป็น กลุ่มวัยรุ่น แม่บ้าน ทหารเกณฑ์ หรือแม้กระทั่งผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยทั้งนี้แต่ละกลุ่มก็ล้วนแล้วแต่มีบริบทหรือเงื่อนไขทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะของตนซึ่งทำให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นด้วย

สำหรับแนวคิดกระแสหลักเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอชไอวีในกลุ่มสังคมต่างๆ ที่ผ่านมาหรือแม้กระทั่งในเรือนจำก็ตามต่างมีพื้นฐานมาจากองค์ความรู้ทางการแพทย์และระบาดวิทยาภายใต้กรอบคิดเชิงวิทยาศาสตร์ด้วยกันทั้งสิ้น โดยแนวคิดนี้เชื่อว่าเมื่อทราบถึงปัจจัยหรือพฤติกรรมที่นำไปสู่การเกิดโรค แนวทางในการแก้ไขจึงคือการตัดวงจรระบบความสัมพันธ์ของการเกิดโรค อาทิเช่น ถ้าการมีเพศสัมพันธ์ทำให้เกิดโรค วิธีการแก้ไขจึงคือการป้องกันมิให้โรค

และคนสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ โดยกลุ่มประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกาได้นำแนวความคิดการดังกล่าวมาปรับใช้ในเรือนจำเพื่อลดอันตรายจากพฤติกรรมของผู้ต้องขังที่เห็นว่ามีความเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวี เช่น การแจกถุงยางอนามัยหรือน้ำยาหล่อลื่นให้แก่ผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวก็ยังเป็นข้อถกเถียงระหว่างแอมูมของการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพของผู้ต้องขังหรือเป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมซึ่งผิดกฎหมายของเรือนจำมากขึ้น

ในส่วนของประเทศไทยมาตรการที่กล่าวมาข้างต้นจากมุมมองของผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายของที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับด้านสุขภาพของกรมราชทัณฑ์มีความเห็นว่าวิธีการข้างต้นยังไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในระบอบราชทัณฑ์ของไทย แม้ในสังคมตะวันตกจะพบได้ว่าการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เชื้อเอชไอวีมีการแพร่ระบาดแต่สำหรับประเทศไทยโอกาสที่ผู้ต้องขังจะมีพฤติกรรมดังกล่าวค่อนข้างน้อยเพราะวัฒนธรรมของไทยยังคงถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง น่ารังเกียจ นอกจากนี้ความแออัดของเรือนจำประกอบกับผู้ต้องขังส่วนใหญ่จะถูกขังอยู่ในห้องรวมซึ่งในบางแห่งมีผู้ต้องขังต่อห้องเกินกว่า 30 คน ดังนั้นความเป็นส่วนตัวจึงไม่มีโอกาสที่จะมีกิจกรรมทางเพศในกลุ่มต้องขังซึ่งมีรสนิยมเช่นนี้จึงน้อยกว่าในตะวันตกมาก ดังนั้นแนวทางเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาค่าการแพร่เชื้อเอชไอวีในเรือนจำของไทยจึงมุ่งไปที่การเฝ้าระวัง การให้ความรู้โดยตรงและผ่านสื่อต่างๆ รวมถึงการอบรมศีลธรรมและส่งเสริมให้ผู้ต้องขังเล่นกีฬา นอกจากนี้ยังรวมถึงการให้สุศึกษาและวิธีปฏิบัติตนเกี่ยวกับการป้องกันโรคเอดส์ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถหลีกเลี่ยงจากความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าในเรือนจำของไทยจะมีการปรับใช้แนวทางของการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาครบถ้วนแต่ผลกลับออกมาอย่างต้อเนื่องตั้งแต่มีการแพร่ระบาดของโรคเอดส์แต่ทั้งนี้จากการศึกษาเชิงระบาดวิทยาในเรือนจำกลางคลองเปรม กรุงเทพมหานครพบว่าผู้ต้องขังมีอัตราการความชุกของการติดเชื้อเอชไอวี เท่ากับ ร้อยละ 10 และในปี พ.ศ. 2540 จำนวนผู้ต้องขังป่วยที่รับตัวไว้รักษาในโรงพยาบาลกลางกรมราชทัณฑ์มีอัตราการติดเชื้อเอชไอวีสูงถึง ร้อยละ 41 นอกจากนี้การเสียชีวิตเนื่องจากโรคเอดส์ของผู้ต้องขังเฉพาะที่โรงพยาบาลกลาง กรมราชทัณฑ์ก็พบว่ามีอัตราการเสียชีวิตมากขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง (จอห์น เลอวิตซ์วรพงศ์, 2539)

เช่นเดียวกันกับงานศึกษาของ นิภา งามไคโรโรและคณะ (2548) ในกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังซึ่งถูกจองจำอยู่ในทัณฑสถาน 30 แห่งทั่วประเทศ ก็พบว่าแนวทางในการแก้ไขปัญหาค่าการติดเชื้อเอชไอวีในเรือนจำที่ผ่านมายังคงไม่ได้ผลดีเท่าที่ควรเพราะผู้ต้องขังส่วนใหญ่แม้จะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ในระดับที่ดีแต่ก็พบว่าผู้ต้องขังยังคงมีพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีอยู่ ซึ่งจากงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าการให้ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียง

พอที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้และการมีความรู้ในเรื่องใดๆ ไม่ได้หมายความว่าคนจะแสดงออก โดยการปฏิบัติตามสิ่งที่ตนรู้หรือไม่รู้เสมอไป

ภาพสะท้อนขั้นต้นแสดงให้เห็นว่าแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ผ่านมายังคงมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในอาณานิคมที่มีบริบททางสังคมวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างสลับซับซ้อน ดังเช่นในเรื่องจำ อย่างไรก็ตามผู้ศึกษามีความเห็นว่แนวทางดังกล่าวเป็นแนวทางที่ดีในการจัดการกับปัญหาหากแต่ในปัจจุบันปัญหามีความซับซ้อนมากขึ้นจึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ในด้านต่างๆ เข้ามาร่วมในการจัดการ แต่ทั้งนี้แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหา เอชไอวีในเรื่องจำที่ผ่านมาได้ถูกผูกติดอยู่บนฐานคติขององค์ความรู้ทางการแพทย์และมุมมองทางด้านระบาดวิทยาเป็นหลัก ซึ่งนำมาสู่แนวทางในการจัดการกับปัญหาที่เห็นเพียงตัวเชื้อโรค มิใช่ตัวคนและสังคมวัฒนธรรม นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวยังมีความเชื่อมั่นต่อหลักการความเป็นสากลของความรู้โดยเชื่อว่าสามารถพิสูจน์ได้ตามหลักคิดของฐานคติเชิงประจักษ์ จนนำมาสู่แนวคิดพื้นฐานว่าองค์ความรู้ชุดเดียวกันนี้จะสามารถนำมาใช้ได้ในทุกสถานการณ์ทุกสังคม โดยไม่ต้องคำนึงถึงบริบทที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นคนจึงถูกแยกออกจากบริบททางสังคมวัฒนธรรม และนำไปสู่มุมมองที่ว่ากรณีพิพัตติกรรมใดๆ ของบุคคลเป็นอิทธิพลอันสืบเนื่องมาจากปัจจัยภายใน อาทิ เป็นปัจจัยทางด้านชีววิทยาของร่างกายหรือสภาพทางจิต ทั้งนี้ในการทำให้บุคคลมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์จึงต้องการตัด เติม หรือแทรกแซง ความรู้ ทักษะคติ ความเชื่อ ความตระหนัก เข้าไปโดยละเอียดถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมรวมทั้งชุดความรู้ความจริงบางประการที่ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยเครื่องมือภายใต้ตรรกะของความเป็นวิทยาศาสตร์

แนวคิดที่มาจากองค์ความรู้ของฐานคติทางการแพทย์และมุมมองทางด้านระบาดวิทยาไม่เพียงแต่เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้กับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวีภายใต้อาณานิคมเรื่องจำเท่านั้น แต่แนวคิดนี้ยังถือได้ว่าเป็นกระแสหลักของการจัดการปัญหาเกี่ยวกับการคิดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ของสังคมไทยตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการพบปัญหาของการแพร่ระบาดจนมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่านโยบายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะเรื่องโรคเอดส์ของรัฐยังคงจำกัดและเน้นหนักอยู่ในกรอบของการปรับปรุงด้านความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ เป็นหลัก (บุญบา ต้นดิศักดิ์, 2548) ซึ่งส่งผลต่อการจัดการปัญหาในทุกภาคส่วนของสังคมไทยอันอยู่ภายใต้ฐานคติเดียวกัน ที่แม้จะประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่อาจแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากความเป็นพลวัตของสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งในแง่ของบุคคลและสังคมวัฒนธรรม เช่นเดียวกับปัญหาโรคเอดส์ที่มีความสลับซับซ้อนขึ้นตามลักษณะของสังคม และเป็นผลทำให้แนวทางในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาไม่อาจจัดการได้ด้วยมุมมองของการแพทย์เชิงวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว

ในมุมมองของนักสังคมวิทยาเชื่อว่ากระทำการของมนุษย์มีอิทธิพลมาจากตัวกำหนดในระดับโครงสร้างของสังคม ดังนั้นการทำความเข้าใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นจึงต้องมีการคำนึงถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมของอาณาบริเวณนั้นๆ ที่กำกับอยู่ด้วย ซึ่งในที่นี้บริบททางสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีการศึกษาควบคู่กันไปกับปัจจัยส่วนบุคคลด้วย แต่ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าการกระทำของมนุษย์นั้นมีทั้ง การผลิต และการผลิตซ้ำ มนุษย์มิได้เป็นผู้ตั้งรับ ถูกบีบคั้น และปฏิบัติตามโครงสร้างของพลังอำนาจในสังคมฝ่ายเดียว โดยเมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กัน พวกเขาจะนำทรัพยากรหรือทุน ที่สะสมไว้ในช่วงชีวิตที่ผ่านมา อัน ได้แก่ ประสบการณ์ชีวิต การศึกษา ทักษะมาใช้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะถูกดึงและนำมาใช้อย่างอัตโนมัติ จนในบางครั้งผู้ใช้ก็อาจไม่รู้ตัว (เชษฐา พวงหัตถ์, 2548)

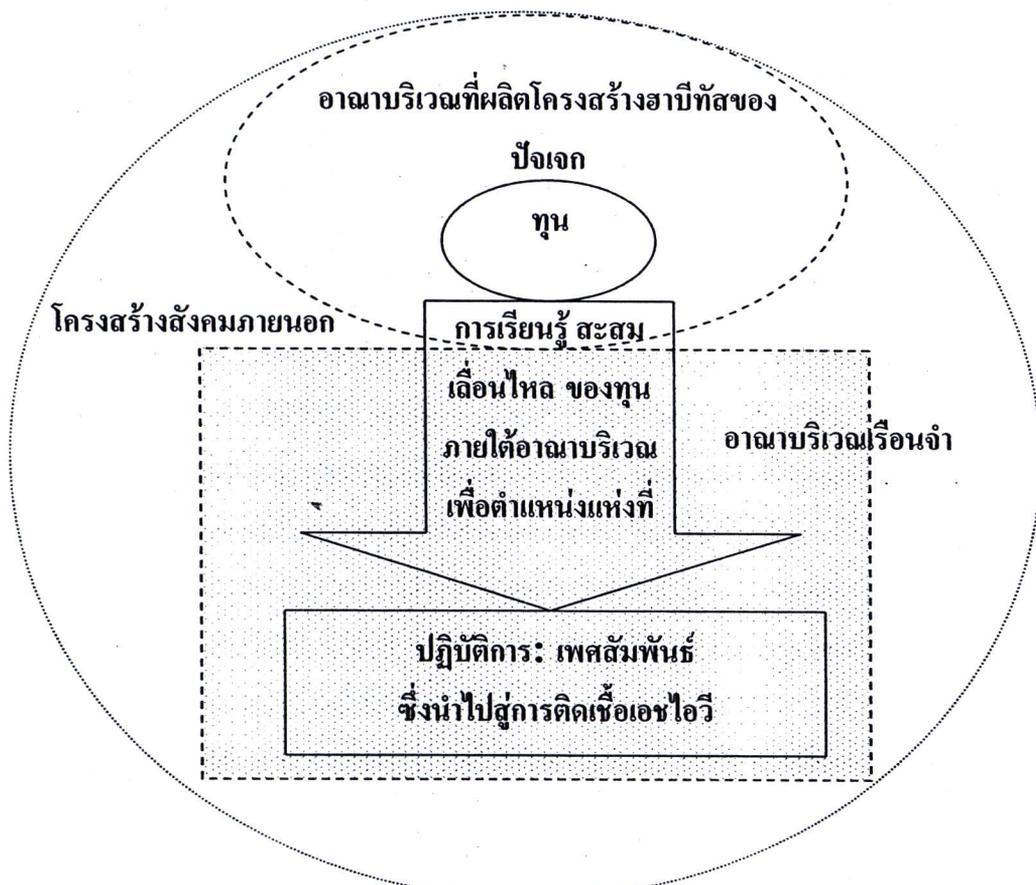
แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดเชื้อเอชไอวีในเรือนจำที่ผ่านมามักถูกรวบเอาไว้ด้วยมุมมองเดียวซึ่งได้สถาปนาชุดของ ความรู้ ความจริง จนมองไม่เห็นแง่มุมอื่นๆ ที่อาจนำมาสู่ความรู้ความเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ปัญหากลับถูกกลบซ่อนไว้และสะท้อนออกมาในรูปข้อมูลทางระบาดวิทยาที่ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาเพื่อเปิดมุมมองที่เชื่อมโยงระหว่างการทำของปัจเจกกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรือนจำที่มีปัญหาด้านสุขภาวะอันสำคัญคือการติดเชื้อเอชไอวีและ โรคเอดส์ ผ่านการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังที่ยังคงเกิดขึ้นในปัจจุบัน

1.7 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

งานศึกษานี้ได้นำมโนทัศน์เรื่อง “ปฏิบัติการ” ของ Pierre Bourdieu มาปรับใช้เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการพยายามทำความเข้าใจต่อเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังที่เกิดขึ้นภายในเรือนจำ ทั้งนี้ภายใต้กรอบคิดดังกล่าว ผู้ศึกษามีมุมมองต่อเพศสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของ “ปฏิบัติการ” ซึ่งผู้ต้องขังใช้เป็นยุทธวิธีในการแสวงตำแหน่งที่อันพึงใจภายใต้บริบทของอาณาบริเวณเรือนจำซึ่งเต็มไปด้วยการช่วงชิงต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังนั้นเราจึงมีอาจทำความเข้าใจอย่างผิวเผินได้ว่า รูปแบบเพศสัมพันธ์ทางเพศที่เกิดขึ้นเป็นเพียงเพราะความวิปริต การขาดความรู้ หรือเป็นสัญชาตญาณอยากทางเพศของเขาเหล่านั้น และยังนำไปสู่การขยายความเข้าใจที่ว่า แม้กระทำการของผู้ต้องขังจะถูกตีตราว่าเป็นความเบี่ยงเบนซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เป็นการกระทำที่ผิดต่อกฎของเรือนจำ รวมทั้งอาจนำไปสู่ปัญหาด้านสุขภาพอื่นๆ แต่เหตุใดเพศสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ และยังคงเกิดขึ้นอันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของปัญหาการติดเชื้อเอชไอวีในเรือนจำปัจจุบัน

นอกจากนี้ภายใต้กรอบคิดในการศึกษายังเป็นความพยายามก้าวพ้นจากคู่ตรงข้ามทางทฤษฎีอันเป็นที่วิพากษ์โต้แย้งกันมาเสมอทั้งในศาสตร์ด้านสังคมวิทยาและศาสตร์อื่นๆว่ากระทำการของมนุษย์ถูกกำหนดโดยโครงสร้างภายนอก หรือถูกกำหนดด้วยปัจจัยภายในบุคคลซึ่งผู้ศึกษาเชื่อว่าเราไม่อาจจะทำความเข้าใจกับปัญหานี้ได้หากมีการลดทอนหรือละทิ้งส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป

เมื่อปัจเจกถูกสังคมกำหนดให้มีสถานภาพและบทบาทเป็น “ผู้ต้องขัง” การกลายมาเป็นผู้ต้องขังจึงเป็นการนำโครงสร้างฮาบีทัสเดิม ทุนเดิมซึ่งถูกพัฒนาขึ้นมาภายใต้อาณาบริเวณเดิมของปัจเจกให้เปลี่ยนผ่านเข้ามาสู่อาณาบริเวณใหม่อันได้แก่อาณาบริเวณเรือนจำ และทั้งนี้เมื่อเข้าสู่อาณาบริเวณเรือนจำ ระบบการให้คุณค่าต่างๆของสังคมนั้นย่อมเปลี่ยนไป ทุนเดิมของปัจเจกที่ไม่สอดคล้องกับอาณาบริเวณใหม่จึงไม่สามารถสร้างยุทธวิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือเกิดอุปสรรคในการนำไปสู่ตำแหน่งแห่งที่อันพึงใจ ดังนั้นปัจเจกจึงต้องเรียนรู้ ทุนที่สังคมนำมาต้องมีการปรับ เลื่อนไหล ต่อรอง ช่วงชิงหรือสะสมใหม่ เพื่อนำไปสู่การเกิดปฏิบัติการที่สอดคล้องกับกฎ กติกา สังคม วัฒนธรรมอันเป็นที่ยอมรับภายใต้อาณาบริเวณและเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังที่เกิดขึ้นภายในเรือนจำซึ่งอาจนำไปสู่การติดเชืเอชไอวี ก็คือรูปแบบหนึ่งของปฏิบัติการที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมของอาณาบริเวณเรือนจำนั่นเอง

ภาพ 1.7.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

1.8 ระเบียบวิธีวิจัย

1.8.1 รูปแบบของการศึกษา

รูปแบบของการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีจากผู้ให้ข้อมูลซึ่งเคยเป็นผู้ต้องขังในเรือนจำ ด้วยการสัมภาษณ์ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกับกรณีศึกษาตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กำหนดไว้แล้ว สำหรับประเด็นในการศึกษาค้นครั้งนี้เป็นประเด็นที่ค่อนข้างอ่อนไหวและอาจมีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลดังนั้นผู้ศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาความลับของแหล่งข้อมูลตลอดจนบุคคลและสถานที่ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยครั้งแรกในการพบปะกับผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาจะแสดงตนในฐานะนักศึกษาระดับปริญญาโท คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จากนั้นอธิบายถึงจุดประสงค์ วิธีการศึกษา การนำเสนอข้อมูล และรายละเอียดอื่นๆ ของการศึกษาค้นครั้งนี้ แก่ผู้ให้ข้อมูลซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในงานศึกษา และหลังจากที่ได้รับคำยินยอมแล้วผู้ศึกษาจึงจะมีการนัดพบปะกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งต่อจากนั้นจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันของผู้ให้ข้อมูลและบุคคลรอบข้าง โดยผู้ศึกษาคาดหวังว่าจะได้ข้อมูลจากการพูดคุยอย่างเปิดเผย ได้ข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงความสัมพันธ์อันดี ความไว้วางใจ ซึ่งจะช่วยเหลือต่อการสัมภาษณ์ข้อมูลในเชิงลึก เพื่อรวบรวมวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษาต่อไป

อนึ่งในการศึกษาค้นครั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาส่วนใหญ่จะมาจากเอกสารและกรณีศึกษาซึ่งเคยเป็นผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยทั้งนี้เหตุที่ผู้ศึกษาไม่เลือกเข้าไปเก็บข้อมูลในเรือนจำก็เนื่องมาจากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นในเรือนจำ พบว่าผู้ต้องขังที่ให้ข้อมูลส่วนมากได้นำเสนอแนวทางในเก็บข้อมูลแก่ผู้ศึกษาว่า เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นครั้งนี้ เป็นเรื่องที่มีความเป็นส่วนตัวสูง มีความอ่อนไหว ขัดต่อจารีตประเพณีที่คนส่วนมากยึดถือ และที่สำคัญกระทำการในรูปแบบของการมีเพศสัมพันธ์ดังกล่าวยังขัดต่อกฎของเรือนจำ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลได้ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลเกรงว่าระเบียบปฏิบัติของเรือนจำยังอาจส่งผลกระทบต่อการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งหากเป็นการให้ข้อมูลภายหลังที่ออกจากเรือนจำ ก็จะเป็นการสะดวกกว่าที่อยู่ในเรือนจำและจะทำให้ผู้ศึกษาได้ข้อมูลในเชิงลึกมากขึ้นอีกด้วยดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้เลือกนำแนวทางดังกล่าวมาใช้ในการเก็บข้อมูล

1.8.2 หน่วยในการวิเคราะห์

สำหรับการศึกษาค้นครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดกรณีศึกษาไว้จำนวน 5 กรณี โดยมุ่งเน้นประเด็นเกี่ยวกับการทำความเข้าใจต่อเพศสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเรือนจำซึ่งอาจนำมาสู่ปัญหาการคิด

เชื้อเอชไอวีในกลุ่มผู้ต้องขัง โดยหน่วยในการวิเคราะห์หลักของการศึกษาคือหน่วยการวิเคราะห์ระดับปัจเจก อย่างไรก็ตามหน่วยการวิเคราะห์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือหน่วยการวิเคราะห์ระดับบริบททางสังคมวัฒนธรรมแวดล้อมอันเป็นอาณาบริเวณที่ก่อร่างสร้างทุนและยุทธวิธีที่ปัจเจกใช้ในการปฏิบัติการ

1.8.3 การเลือกผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลซึ่งจะถูกคัดเลือกเพื่อนำมาเป็นที่ปรึกษาในกรณีศึกษาในงานศึกษานี้ คือผู้ที่มีประสบการณ์เคยมีเพศสัมพันธ์ในขณะที่เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำเป้าหมายและได้รับการปล่อยตัวออกมาสู่สังคมภายนอกไม่เกิน 2 เดือน ทั้งนี้ผู้ศึกษามีได้มีการแบ่งกลุ่มเพื่อเลือกผู้ให้ข้อมูลตามลักษณะต่างๆ เช่น สถานภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ จำนวนของโทษที่ได้รับ ลักษณะของโทษที่ทำให้ถูกคุมขัง แต่ในส่วนนี้จะถูกนำเสนอวิเคราะห์และอธิบายตามกรอบแนวคิดในการศึกษาจากข้อมูลที่ได้ต่อไป

1.8.4 ประเด็นที่ใช้เป็นแนวคำถามในการศึกษา

ประเด็นที่ใช้เป็นแนวคำถามในการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวคำถามไว้ในลักษณะถึงโครงสร้างเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก อย่างไรก็ตามข้อคำถามที่กำหนดไว้ อาจมีการเพิ่มเติมประเด็นหรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อความเหมาะสม ระหว่างการสนทนากับผู้ให้ข้อมูล โดยทั้งนี้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการ ผู้ศึกษาจะพยายามควบคุมให้การสัมภาษณ์เป็นไปในลักษณะของการพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งจะไม่ใช้ลักษณะการสนทนาหรือข้อคำถามที่เป็นทางการมากเกินไป นอกจากนี้เรื่องส่วนใหญ่ในงานศึกษายังเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน มีความอ่อนไหวสูง ซึ่งผู้ศึกษาจึงต้องระมัดระวังอย่างยิ่งในการสนทนา โดยประเด็นที่ใช้เป็นแนวคำถามในการศึกษาประกอบไปด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับ ข้อมูลทางด้านประชากรพื้นฐานและภูมิหลังของกรณีศึกษา เช่น อายุ อาชีพ รายได้ การศึกษา สถานภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว กลุ่มเพื่อน การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศ ลักษณะของชุมชนที่อาศัยอยู่ ความเชื่อ ค่านิยม บริบทของพื้นที่ เป็นต้น ทั้งนี้ผู้ศึกษาตระหนักเสมอว่าทุกช่วงชีวิตของปัจเจกย่อมประกอบไปด้วยบุคคลและบริบทรอบข้างอื่นๆที่มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังรวมถึง การตีความ การต่อรอง เลื่อนไหล อารมณ์ความรู้สึก อันเกิดขึ้นในช่วงชีวิตผ่านประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ล้วนแล้วแต่เป็นข้อมูลที่สำคัญยิ่งต่อความเข้าใจในกระบวนการก่อร่าง โครงสร้างฮาปีทัสและทุนอันนำไปสู่ยุทธวิธีหรือปฏิบัติการที่ปัจเจกใช้ ต่อรองช่วงชิง เพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งแห่งที่ภายใต้อาณาบริเวณ

นอกจากที่กล่าวมาในขั้นต้นประเด็นที่จะใช้เป็นแนวคำถามในการศึกษายังรวมถึงประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การคิดเชื้อเอชไอวี และโรคเอดส์ รวมทั้งมุมมองที่มีต่อโรคดังกล่าวของผู้ต้องขัง
- แบบแผน บทบาท และช่วงชั้นทางสังคมภายในเรือนจำ
- บริบทสังคมวัฒนธรรมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขัง
- กระบวนการการต่อรองในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน
- การสะสม ปรับเปลี่ยน เลื่อนไหล ของ “ทุน” เพื่อนำไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจก
- กระบวนการยอมรับในการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างกันของผู้ต้องขังในเรือนจำ
- บริบทของการมีเพศสัมพันธ์และการใช้เพศสัมพันธ์ในการต่อรองช่วงชิงเพื่อตำแหน่งแห่งที่ภายใต้อาณาบริเวณ

1.8.5 การนำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 บท ซึ่งประกอบไปด้วย บทที่ 1 กล่าวถึงที่มาและความสำคัญของประเด็นปัญหาที่ทำการศึกษา คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา ขอบเขตในการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย และนอกจากนี้ยังเป็นการนำเสนอ แนวคิด ทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องตลอดจนการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร งานศึกษาวิจัยต่างๆ ซึ่งนำมาปรับใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาคั้งนี้

บทที่ 2 เป็นการกล่าวถึงวิถีวิทยาในการศึกษา ข้อจำกัดของการศึกษาในเรือนจำ และงานศึกษาภาคสนาม

บทที่ 3 เป็นการกล่าวถึงอาณาบริเวณเรือนจำในฐานะของสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของสังคม อันประกอบไปด้วย อำนาจและระเบียบวินัย

บทที่ 4 เป็นการกล่าวถึงบริบทของอาณาบริเวณเรือนจำจากเรื่องเล่าของผู้ให้ข้อมูล

บทที่ 5 นำเสนอข้อมูลที่ได้จากงานศึกษาเป็นรายกรณี และสำหรับใน

บทที่ 6 เป็นการนำเสนอในส่วนของผลสรุปจากการศึกษา ข้อเสนอแนะ รวมถึงข้อจำกัดของการศึกษา